

PARSONS SİSTEM TEORİSİ AÇISINDAN KUŞAKLAR ARASI İLİŞKİLERDE ÇATIŞMA VE DAYANIŞMA

CONFLICT AND SOLIDARITY IN THE INTERGENERATIONAL RELATIONS IN TERMS OF PARSONS SYSTEMS THEORY

Makale Bilgisi / Article Info

Alındı/Received: 12/08/2019

Kabul/Accepted: 31/12/2019

Dr. Habibe Gülsüm MÜFTÜLER, SHU

Orcid ID:

Öz. Bu makalede Talcott Parsons Sistem Teorisi açısından ailede kuşaklar arası ilişkiler ele alınmakta; hem aile üyeleri arasındaki karşılıklı ilişki, iletişim ve etkileşimin hem çatışma ve dayanışmanın sürekliliğine, dinamik ve değişken yapısına değinilmektedir. Bu nitel çalışmada bütünsel, eklektik ve açıklayıcı yaklaşım tercih edilmekte ve dökümantasyon yönteminden yararlanılmaktadır. Aile sistemi bütün olarak görülmekte ve kuşaklar arası ilişkiler bu sistem içinde değerlendirilmektedir. Ayrıca değerler, iletişim sorunları ve ekonomik sorunlar seçici yaklaşımla ele alınmaktadır. Bu makalede öncelik verilen toplumsal kültürel değerlerin genel olarak insan davranışlarını yönlendirdiği, iletişimin tüm kuşakları ilgilendirdiği ve ekonomik sorunların da aile üyelerini doğrudan etkilediği görülmektedir. Amacımız aile kurumunun işleyişinde ve kuşaklar arası ilişkilerde karşılaşılan güncel sorunların sosyolojik açıdan gündeme getirilmesi ve Parsons Sistem Teorisi açısından yeniden değerlendirilmesidir. Özellikle genç kuşak ile yetişkin ve yaşlı kuşak arasındaki karşılıklı iletişim ve etkileşimin, dayanışma ve desteğin geliştirilmesine yönelik çalışmaların önemini vurgulanması hedeflenmektedir. Ayrıca bu konudaki son gelişmeler detaylı bir şekilde analiz edilmekte ve yorumlanmaktadır.

Anahtar sözcükler: Aile Sosyolojisi, sistem, kuşak, çatışma, dayanışma

Abstract. In this article, the intergenerational relations in the family are taken into consideration in terms of Parsons Systems Theory and it is mentioned that the continuity and the dynamic and changeable structure of both mutual relations, communication and interaction and also conflict and solidarity between the family members. The holistic, eclectic and explanatory approach is preferred and the documentation method is used in this qualitative study. The family system is considered as a whole and the intergenerational relations are evaluated in this system. And besides, the values, the problems of communication and the economic problems are taken into consideration in an eclectic way. It is seen that the social cultural values which are given priority in this article, direct human behaviour in general, the communication is related to all generations and the economic problems also affect family members directly. Our aim is to put on the agenda of daily problems which are faced in the running of the institution of family and in the intergenerational relations in a sociological way and to reevaluate them in terms of Parsons Systems Theory. It is aimed to emphasize the importance of the studies about the development of solidarity and support, the mutual communication and interaction especially between young and adult and also old generations. And the latest developments about this subject are also analysed and commented in detail.

Key Words: Sociology of Family, system, generation, conflict, solidarity

GİRİŞ

Temel toplumsal kurumlardan sayılan aile -geçmişte olduğu gibi- günümüzde de önemini korumaktadır. Modern toplumda kuşaklar arası ilişkiler konusunda farklı görüşlere rastlanmaktadır. Ancak bu makalede kuşaklar arası ilişkiler Parsons Sistem Teorisi açısından ele alınmaktadır. Özellikle kuşaklar arası ilişkilerde çatışma ve dayanışmanın sürekliliği, ailede çatışma ve dayanışma arasında denge sağlanmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu çalışmada aile sistemine bütünsel yaklaşılmakta; sistem olarak aile kurumunun hem kendisi hem diğer kurumlara ilişkileri önemsenmektedir. Ayrıca aile üyeleri arasındaki iletişim sorunlarına ve ekonomik sorunlara öncelik verilmekte, diğer sorunlara kısmen değinilmektedir. Bu çalışmada ele alınan Parsons toplumsal sisteminin alt sistemleri arasında sayılan aile ve akrabalık sistemi, toplumsallaşma sistemi *yapı devamlılığını*, kültürel sistem ve dayanışma *entegrasyonu*, ekonomik sistem *adaptasyonu* hedeflemektedir. Kültürel sistem toplumsal değerlerle doğrudan alakalıdır. Siyasal sistem ise bu çalışmanın sınırları dışında kalmaktadır. Sonuç bölümünde de genel değerlendirme yapılmaktadır.

Parsons Sistem Teorisi

Aile sosyolojisi teori geleneğindeki temel sınıflandırma *Yapısal işlevselci yaklaşım*, *Çatışmacı yaklaşım* ve *Sembolik etkileşimci yaklaşım* şeklindedir (Jacobsen, Fursman, Bryant, Claridge ve Jensen, 2004: 25). Bu makalede ise kuşaklar arası ilişkiler konusu genelde *Yapısal işlevselci yaklaşım* ile sınırlandırılmakta; *Çatışmacı yaklaşıma* ve konuyla ilgili diğer teorilere ise kısmen değinilmektedir.

Yapısal işlevselci yaklaşım 1930-1970'li yıllarda ABD'de ve Batı Avrupa'da etkili olmuştur. *İşlevselciliğin* Auguste Comte ve Herbert Spencer'a kadar uzandığı, Talcott Parsons'un buna "yapıyı" eklediği söylenebilir (Slattery, 2007: 376). Parsons'ın sosyolojik yaklaşımına *Yapısal işlevselcilik* veya *Normatif işlevselcilik* denmekte; bu yaklaşımda toplumsal yapı ve kuşaktan kuşağa aktarım önemsenmektedir. Ayrıca modern toplumda ortak toplumsal değerlere bağlılık ve konsensusun artması; yapısal toplumsal çatışmanın azalması beklenmektedir. Genelde toplumsal sistemler ve alt sistemler, toplumsal roller, norm ve değerler, bunlara uygun bireysel davranışlar önemsenir (Marshall, 2005: 578-579, 681).

İşlevselci yaklaşımda toplumun iç içe geçmiş sistemlerden oluştuğu ve her sistemde farklı işlevlerin yerine getirildiği kabul edilir. Örneğin serbest zaman kurumunun ortak işlevi insanlara dinlenme imkanı sunması, ailenin temel işlevi

çocuğun -toplumun yeni üyesinin- toplumsallaşmasının sağlanmasıdır (Healy, 2007: 91; Jacobsen, vd., 2004: 25).

Parsons *Sistemler yaklaşımında* da toplumlar farklı alt sistemlerden oluşan, hepsi karşılıklı ilişki içindeki bağımsız ve kendine yeten sistemler olarak görülmektedir. Örneğin ekonomik sistem vasıflı işçiler için eğitim sistemine, okullar da gelecekteki öğrencileri için aileye bağımlıdır. Her sistemin ayakta kalması için temel ihtiyaçlarını karşılaması ve uzman alt sistemler geliştirmesi gerekir. Bu ihtiyaçlar *adaptasyon, hedefe ulaşma, entegrasyon ve yapı devamlılığıdır* (Marshall, 2005: 579; __, 2012: 410-411, 731; Slattey, 2007: 376-377; Şentuna, 2019: 51-52).

Aile Sistem Teorisi

Genel sistemler teorisinin aileye uyarlanmış şekli olan *Aile sistemleri teorisinde*; hem aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri hem aile sistemiyle diğer toplumsal sistemler veya alt sistemler arasındaki ilişkiler önemsenir. *Aile* alt sistemlerden ve aile üyelerinden oluşan kompleks bir yapıdır. Aile sisteminin işlevlerini yerine getirebilmesi için tüm alt sistemlerin düzgün çalışması gerekir. Günümüzde çok kuşaklı aile sistemleri artmaktadır.

Aile sosyolojisi çalışmalarında genelde aile ve toplum ilişkisi, aile teorileri, aile yaşamı, ailede rol ve beklentiler, ailede etkileşim ve değişim, makro boyutlu toplumsal değişimlerin mikro boyutlu aile ilişkilerine etkisi, evlenme ve boşanma gibi önemli yaşam olaylarının bireysel yaşama etkisi, gençlik ve yaşlılık gibi çok çeşitli konular gündeme gelmektedir (Hammond, 2010: 41-44; İçli, 1997:61-64).

Sistem çeşitli ögeler arasındaki yapısal ilişkileri göstermektedir. Parsons *Sistemler yaklaşımında* toplumsal sistem genelde toplumu veya özelde -aile sistemi, siyasal sistem, ekonomik sistem gibi- farklı sistemleri gösterebilir. Sistemin bütünlük oluşturduğu, zamanla değiştiği ve denge durumuna yöneldiği, sistem ve çevresi arasında karşılıklı etkileşim olduğu belirtilmektedir.

Normatif işlevselci yaklaşımda Parsons toplumsal sistemlerde dengenin önemini vurgular (Örneğin zıt güçler arasındaki denge). Ayrıca toplumsal sistemin içsel ve dışsal sorunlarından bahsetmektedir; toplumsal düzen ve bütünleşmenin sağlanması, kaynakların üretimi ve dağıtımı gibi sorunlar bunlar arasındadır. Aslında toplumsal sistemin dengesi alt sistemler arasındaki karmaşık alışverişlere bağlıdır.

Aile sisteminin temel işlevleri neslin devamı, çocuk yetiştirme; tarihsel ve toplumsal bilincin; toplumsal, kültürel, dini ve ahlaki değerlerin yeni kuşağa aktarılması, vb. şeklinde sıralanabilir. 21. yüzyılda aile kurumunun çeşitli sorunlarla karşılaştığı

bilinmektedir; aile yapısının zayıflaması, parçalanmış aileler, kültürel ve ahlaki değerlerde yozlaşma, suç oranlarında artış, boşanmada artış, vb. bunlar arasında en bilinenleridir. *Bütüncül yaklaşım* ailedeki sorunların çözümünü kolaylaştırabilir çünkü her sistem gibi aile de diğer sistemlerle sürekli iletişim ve etkileşim içindedir. Aile bireyleri arasındaki ilişki ve iletişimin artması sağlanabilir (Örneğin *Anne Baba Okulu Modeli, Aile Eğitimi Modeli*. Marshall, 2005: 143, 660, 757; __, 2012: 410; Özdoğan, 2006: 29-34).

Parsons'un *Genel eylem sistemi* dört sistemden oluşmaktadır; *kültürel, toplumsal, biyolojik sistemler ve kişilik sistemi*. Kişilik sistemi kişinin kendisiyle, kültürel sistem toplumsal değerlerle, biyolojik sistem ise fiziksel çevreyle alakalı görünmektedir. Benzer şekilde toplumsal sistemin de alt sistemleri vardır: *Aile ve akrabalık sistemi, toplumsallaşma sistemi* (yapı devamlılığı); *kültürel sistem*, toplumsal denetim kurumları ve dayanışma (entegrasyon); *siyasal sistem* (hedefe ulaşma), *ekonomik sistem* (adaptasyon).

Toplumsal sistem teorisi toplumsal düzeni ve konsensusu çok önemsemekle, toplumsal değişim ve çatışmayı yeterince önemsememekle eleştirilmiştir. 1980'lerde Jeffrey Alexander tarafından geliştirilen *Yeni işlevselcilikte* ve sonraki çalışmalarda ise hem toplumsal değişim hem çatışma önemsenir. Jürgen Habermas ve Niklas Luhmann'ın *sistem yaklaşımları* buna örnek gösterilebilir. Tarihsel süreçte sistemlerin ve alt sistemlerin farklılaşması ve yeniden bütünleşmesi toplumsal değişimi göstermekte, çatışmayı da kısmen açıklamaktadır. Parsons *İşlevselci yaklaşımı* toplumsal determinizmle, normatif çıkarılardan çok maddi çıkarılara yönelik eylemi açıklamada yetersiz kalmakla eleştirilmiştir. *Yeni işlevselcilik* ise daha açık ve anlaşılır bulunmaktadır (Marshall, 2005: 364, 579-580, 660-661).

İşlevselci yaklaşımda toplumsal entegrasyon önemsenir. Çünkü entegrasyon sistemin düzgün işlemesini ve işbirliğini desteklemekte, sistemin bozulmasını önlemektedir; örneğin okul kurumu gençleri iş dünyasına hazırlar (Slattery, 2007: 377-381). *Toplumsal entegrasyon* toplumdaki bireylerin birbirleriyle ilişki kurma ilkelerini; *sistem entegrasyonu* ise toplumsal sistemin parçaları yani kurumlar arasındaki ilişkileri göstermektedir.

Toplumsal değişim açısından bakıldığında, *Çatışmacı yaklaşımda* toplumsal gruplar arasındaki çatışma, *Normatif işlevselci yaklaşımda* ise toplumun kurumları arasındaki işlevsel veya ters işlevsel ilişkiler önemsenir. Çünkü -aile ve hukuk gibi- toplumsal kurumlar toplumun ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan ve işlevleri yerine

getiren sistemler olarak görülmektedir. Toplumsal değişim basitten karmaşığa doğrudur ve toplumsal farklılaşmaya dayalıdır. Modern toplumda farklılaşma kurumsallaşma ve uzmanlaşma şeklinde gerçekleşmektedir. Aile ve eğitim kurumlarının birbirinden ayrılması, kurumlarda alt sistemlerin oluşması buna örnek gösterilebilir.

Toplumsal ilişkiler ve sistemler yapı değişkenleriyle de alakalıdır. Örneğin herhangi bir ilişkide duygusal bağlılık veya duygusal tarafsızlık görülebilir. Kurumlar açısından da benzer durum söz konusudur, farklı toplumsal kurumlarda farklı değerler önemsenebilir; aile ilişkilerinde duygusalı, işyerinde duygusal tarafsızlık ve performans öncelikli olabilir (Marshall, 2005: 438, 580, 744, 806-807; __, 2012: 410).

Ailede Norm ve Değerler

Bütün toplumlarda norm ve değerlerin bulunduğu bilinmektedir. Bireysel ve toplumsal değerlerin hem aile ilişkilerini hem kuşaklar arası ilişkileri etkilediği düşünüldüğünden, bu makalede değerler konusuna değinilmektedir. Zaten Parsons da *Değerler sosyolojisinin* kurucularından sayılmakta; *Normatif işlevselcilikte ve Sistem teorisinde* toplumsal değerleri vurgulamaktadır. Toplumsal değerlerin yapı devamlılığı, toplumsallaşma ve entegrasyon işlevlerini yerine getirmesi beklenmektedir.

Norm kültürel açıdan uygun bulunan ortak davranış beklentisidir, bireylerin yapması gereken şeylerle ve toplumsal rollerle alakalıdır. Emile Durkheim'den etkilenen Parsons da *Toplumsal sistem teorisinde*, toplumsal norm ve değerlere, toplumu bir arada tutan değerler sistemine yani genel davranış ilkelerine dikkat çekmektedir (Örneğin *ahlak ve ahlaklılık* kavramları). Toplumsal sistemde değerler ve normlar yapı devamlılığı ve entegrasyon işlevlerini yerine getirmektedir.

Toplumsallaşmayla da normlar içselleştirilmekte ve toplumsal normlara uyum sağlanmaktadır. Örneğin toplumsal kültür çocuklara sevgi ve şefkat aracılığıyla öğretilir. Fakat bazen *başarılı toplumsallaşma* bazen *yetersiz toplumsallaşma* gerçekleşir, antisosyal davranışlar görülebilir. Toplumsallaşma hayat boyu sürmektedir; *yeniden toplumsallaşma*, *yaşlılık toplumsallaşması* gibi örneklerle karşılaşılabılır. Ancak ailede toplumsallaşma işlevi yerine getirilmezse, kişinin toplumsallaşma sürecinde sorunlar yaşanabilir; örneğin ailesi olmayan kişilerde davranış bozukluğuyla karşılaşılabılır.

Aslında kuşaklar arası ilişki, iletişim ve etkileşim sayesinde toplumsal kültür ve değerler genç kuşaklara aktarılmakta, toplumsallaşma gerçekleşmekte ve gençler

geleceğe hazırlanmaktadır. Genelde ailede *birincil toplumsallaşma*, diğer toplumsal kurumlarda *ikincil toplumsallaşma* gerçekleşir. Parsons her toplumda kültürel sistem ve kültürel değerler olduğunu, bunların toplumsal bütünlük ve düzen sağladığını vurgulamaktadır. Örneğin çocuk yetiştirmenin önemsenmesi, yaşlılara kötü davranmama ve onları ihmal etmeme gibi değerler yaygındır (Canatan, 2008: 62-65; Ergil, 1984: 23-30; Güllü, 2010: 195; Marshall, 2005: 533-534, 806; Slattery, 2007: 377-378).

Parsons ailenin toplumsal işlevlerinden ikisini çok önemsemektedir; çocukların toplumun değerlerine ve normlarına göre toplumsallaşması, ailede yetişkin kişilik gelişiminin sağlanması (Örneğin çocuğun kişilik gelişiminde ailenin rolü, ailede duygusal stresten uzaklaşmanın sağlanması). Ailedeki roller de işlevsel açıdan birbirini tamamlamaktadır. Fakat Parsons farklı aile şekillerini ve ailedeki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini önemsememekle eleştirilmiştir (Gillies, 2003: 3-6; Jacobsen, vd., 2004: 26).

İnsan davranışları değerlerden ve bireysel rollerle alakalı normatif beklentilerden etkilenmektedir. Temel değerlerin ve rol beklentilerinin toplumun işlevsel ihtiyaçlarından kaynaklandığı ve sistemin dengesini koruduğu belirtilmektedir. Genelde değerler ve normlar içselleştirilmekte, uyum sorunlarında ve rollerle ilgili sorunlarda ise yaptırımla karşılaşılmaktadır. Örneğin antisosyal davranışlar “sapkın” olarak nitelendirilebilir. Ancak böyle normatif beklentilerin karşılandığı, hem bireysel değerlerin hem davranışların toplumun işlevsel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağladığı bir dünyanın “hayal” olduğu öne sürülmüştür (Healy, 2007: 91-92). Parsons ortak toplumsal değerler ve hedefler konusunda da eleştirilmiş; toplumda herkesin aynı görüşte olmasının beklenemeyeceği ve bunun toplumsal baskıya dönüşebileceği vurgulanmıştır (Slattery, 2007: 380).

Oysa değerler biyolojik, ekolojik, kurumsal ve bireysel koşulların ortak ürünleri sayılmaktadır. Parsons değerler olmaksızın toplumsal hayatın neredeyse mümkün olmadığını öne sürmektedir. Değerlerin toplumsal sistemin parçası olduğunu, genelleştirdiğini ve kurumsallaştırdığını; böylece toplumda çatışmanın azaldığını vurgulamaktadır (Örneğin değer yönelimleri, kültürel gelenekler). Parsons’un *İşlevselci değer teorisi* genelleyici olmakla eleştirilmiş, aşırı teorik ve soyut bulunmuştur. Fakat daha sonra işlevsel değer analizleri yaygınlaşmıştır. Günümüzde değerler konusunda hem teorik hem ampirik araştırmalar yapılmakta, değer ölçekleri geliştirilmektedir (Korkmaz, 2013: 54-61).

Aslında her toplumun ortak *kültürel değerleri ve ahlak ilkeleri* olduğu bilinmektedir (Örneğin yaş normları, yaşlıya saygı gösterilmesi, yardımlaşma, dayanışma). Bu değerler kurumsal yapıya ve işlevlerine göre sınıflandırılabilir; *ekonomik, siyasal, dini, ahlaki, toplumsal değerler ve aile değerleri*. Anne baba hakları, çocuk hakları, ailede karşılıklı sorumluluklar, aile bağlarının korunması, vb. de toplumumuzdaki *aile değerlerine* örnek gösterilebilir (__, 2019: 372).

Toplumsal değerlerin, ailedeki rol ve davranış beklentilerinin topluma göre değiştiği; ailenin işlevinin de genel toplumsal değişimden etkilendiği söylenebilir. Örneğin modern toplumda aile üyelerinin bireysel hakları ve sorumlulukları bulunmakta, bunlar hukuki normlarla belirlenmektedir. Toplumumuzda kültürel değerlere ve aile değerlerine bağlılık dikkat çekmekte; bu değerler toplumsal, bireysel, psikolojik, ekonomik, vb. sorunların çözümünü kolaylaştırmaktadır (Örneğin sevgi ve kardeşlik duygusu, biz bilinci, maddi manevi destek olma anlayışı, kötü alışkanlıklarla mücadele). Aile ilişkileri yaşam kalitesini de etkilemekte; aile desteği sayesinde aile üyelerinin ekonomik, sosyal, psikolojik, vb. ihtiyaçları karşılanmaktadır.

Modern toplumda aile ve akraba ilişkilerinin de değiştiği, kuşaklar arası bağların zayıfladığı, aile değerlerinin ve geleneklerin genç kuşaklara pek aktarılamadığı öne sürülmektedir. Örneğin yaşlılığın temel toplumsal işlevi kültürün ve aile değerlerinin genç kuşaklara aktarılmasıdır. Fakat günümüzde yaşlılığın işlevinin değiştiği söylenebilir; yaşlının yetişkin çocuklarına gelir desteği sağlaması buna örnektir. Ayrıca bireyselleşme, kentleşme, eğitim ve gelir seviyesinin de aile ilişkilerini etkilediği anlaşılmaktadır. Yoksul ailelerde bazı aile işlevlerinin yerine getirilemediği görülmektedir (Örneğin sosyal güvenlik eksikliği, sokak çocukları. Güneş, 2006: 269-276; __, 2019: 370).

Kuşak araştırmalarında aile değerleri, kuşaklar arası değer farklılıkları, toplumsal yapı ve değer ilişkisi, değerlerin değişimi gibi konular öne çıkmaktadır. Örneğin modernleşme sürecinde geleneksel değerlerin yerine modern değerler, postmodern toplumda ise materyalist değerlerin yerine postmateryalist değerler geçebilir veya değerler birbirine karışabilir; *çoğulcu değerler*, kuşaklar arası değer kayması, vb. görülebilir.

Toplumda genel kabul gören *temel değerler* gibi, *alt kültür değerleri ve karşıt değerler* de olabilir. Örneğin her toplumda gençlere ve yaşlılara yönelik kültürel değerler, yaş normları bulunmakta, bu alt kültür değerleri kendi içinde yapısal işlevsel

özellikler geliştirmektedir. Dolayısıyla gençlerin -veya yaşlıların- kendilerine özgü dünyası, dili, davranış şekli, giyim tarzı, vb. olabilir.

Kuşaklar arasında da aynı kuşak içinde de değer farklılıklarıyla karşılaşılabilir. Özellikle tarihsel dönem etkisi dikkat çekmektedir; *Bebek patlaması kuşağı* iş ahlakıyla, *Milenyum kuşağı* teknolojiyle özdeşleştirilmektedir. Hatta insanların davranışları ve değerleri arasında tutarsızlıklar da görülebilir; örneğin yaşlılarla ilgili etik değerler olsa da, etik dışı davranışlarla karşılaşılabilir. Toplumumuzda ise aile değerlerinin ve toplumsal değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasının önemsendiği ancak bunun yeterince gerçekleşmediğinin düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca yaşlılarımızın hem *bireysel ve toplumsal değerler* arasında hem *maddi ve manevi değerler* arasında dengeli önemsedikleri gözlenmektedir (Bozkurt, 2019: 221-222, 225; Güllü, 2010: 194; Korkmaz, 2013: 62-65; __, 2019: 106-108, 338, 373-375).

Öte yandan, 1981'den beri yaklaşık 100 ülkede yapılmakta olan Dünya Değerler Araştırması'nda, insanların değerlerinin zaman içinde nasıl değiştiği sorgulanmaktadır (Örneğin *çevreci değerler*, çevre bilinci; Inglehart değer haritası, Schwartz değer ölçeği. Bozkurt, 2019: 217-219, 240-242, 246-251). Ayrıca çeşitli ülkelerdeki toplumsal ve kültürel değerlerin toplumsal yaşama etkisi araştırılmaktadır. *Aile değerleri*, çocuk bakımı, çocuk yetiştirme, toplumsal cinsiyet rolleri, siyasi kültür ve *siyasal değerler* bunlar arasındadır. Kuşaklar arası ilişkiler açısından bakıldığında, temel değerlerde kuşaklar arası değişikliklerle karşılaşmış, genç kuşak değerlerinin yaşlı kuşak değerlerinden oldukça farklı olduğu görülmüştür. Özellikle hızlı ekonomik büyümenin gerçekleştiği toplumlarda aile normları ve ekonomik yaşam değerleri farklılıkları belirgindir. Değerlerdeki bu değişimin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik değişimi de gösterdiği söylenebilir. Kültürel geleneklerle ilgili değer farklılıkları, üretim toplumu ve tüketim toplumu değer farklılıkları, çevre koruma değerleri buna örnektir (Korkmaz, 2013: 60, 65-67; __, 2019: 106-108, 373).

Ailede Kuşaklar Arası İlişkiler

Aile toplumun temeli sayılmakta, kuşaklar arası ilişkiler aile sisteminin alt sistemini oluşturmaktadır (Kargı ve Akman, 2006: 140-145). Aynı zamanlarda doğanlara *kuşak* dendiği bilinmektedir. Aynı kuşakta veya kuşaklar arasında benzerlikler kadar farklılıklar da görülebilir. Toplumsal değerler ve davranışlar ise süreklilik göstermektedir (Örneğin kuşak kimlikleri, yaşlanma araştırmaları. Marshall, 2005: 439).

Günümüzde ortalama insan ömrünün uzamasıyla birlikte, bütün kuşakların uzun süre bir arada yaşadıkları yeni bir yaşam şekli ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan kuşaklar arası süreklilik olsa da, diğer taraftan bireysel yaşam değişmektedir. Dolayısıyla farklı kuşakların değerleri ve iletişim şekilleri birbirinden farklı olabilir. Kuşaklar arası ilişkiler ve aile ilişkileri konusu sosyal ilişki ağları, toplumsal rollerin kuşaktan kuşağa aktarılması, kuşak çatışması gibi konularla da alakalıdır (Kılıç, 2018: 849; Tufan ve Yazıcı, 2009: 47-50).

Yapısal işlevselci yaklaşımda Parsons toplumsal sistemdeki kuşaklar arası ilişkileri ve sosyal ilişki ağlarını önemsemekte; makro ve mikro boyut, toplumsal sistem ve kişilik sistemi arasında köprü kurmaktadır. Toplumsallaşma mekanizmaları sayesinde gençler toplumsal değerleri içselleştirmekte, toplumsal uyum ve bütünleşme gerçekleşmektedir (Güllü, 2010: 195).

Ailede, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinde genelde *birincil ilişkilerin*, resmi ortamlarda *ikincil ilişkilerin* geçerli olduğu söylenebilir. Ailede yüz yüze ve yakın ilişkiler; sevgi, nefret, vb. duygu paylaşımı görülmektedir. Kuşaklar arası ilişkiler aile bağlarıyla da alakalıdır; güçlü veya zayıf olabilir; anne baba ve çocuklar arasında ilgi ve sevgi bağı, duygusal kararsızlıklar, değer ikiliği, vb. gözlenebilir (Ergil, 1984: 15-19, 29).

Modern toplumda aile yapısı, ailedeki birincil ilişkiler, yakın ve samimi ilişkiler değişmekte; araştırmalarda artık kişiler arası ilişkilerin yapısından çok, kaliteli ilişkiye ve bireysel etkileşime odaklanılmaktadır. Bir taraftan yaşam şeklindeki farklılıkların arttığı söylenebilir (Örneğin boşanma, yalnız anneler, yalnız babalar). Diğer taraftan geleneksel bağlar korunmaktadır.

Günümüzde gelenekselden uzaklaşma görüldüğü ve toplumsal yaşamın bireyselleştiği bilinmektedir. *Kötümser yaklaşımda* geleneksel bağların kopmasının ahlaki bozulmaya ve ailenin çöküşüne neden olacağına; *İyimser yaklaşımda* ise yaşam şekillerinin çoğullaşmasının kişiler arası ilişkileri demokratikleştireceğine ve değişimin olumlu potansiyeline dikkat çekilmektedir. Aile yaşamının ve ailedeki yakın ilişkilerin sürekliliği, bireylerin aile bağlarını ve karşılıklı ilişkileri önemsemesi ise göz ardı edilmektedir. Oysa tarih boyunca hep toplumsal değişim görülmüş, farklılık ve çoğulluk aile ilişkilerinde her zaman olagelmıştır. Yani toplumsal değişim ve süreklilik birlikte gerçekleşmekte, sosyal ilişkilerdeki değişim -ister yavaş olsun ister hızlı- insanların yaşamını etkilemektedir (Gillies, 2003: 2-10, 14-15, 18).

Aslında aile ve akrabalık sistemi sayesinde ailede kuşaklar arasındaki ilişkiler düzenlenmektedir. Aile üyeleri belli statü ve rol edinmekte, kişiler arasında bağ ve yakınlık oluşmaktadır. Eşler arasındaki, kardeşler arasındaki, anne baba ve çocuklar arasındaki ilişkiler, akrabalık ilişkileri buna örnektir. *İşlevselci yaklaşıma* göre de, ailede haklar ve sorumluluklar bellidir; miras hakkı, çocuk yetiştirme sorumluluğu, vb. (İçli, 1997: 62; Marshall, 2005: 12-14).

Her toplumda görülen toplumsal cinsiyet rolleri kişinin sorumluluklarını, ailede ve toplumda nasıl davranılması gerektiğini belirlemektedir. *İşlevselci yaklaşımda* Parsons toplumsal cinsiyet rollerinin çocuklukta içselleştirildiğini vurgular. Yetişkinlik döneminde de toplumsal sisteme entegrasyon sağlanır. Fakat geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri *Çatışmacı yaklaşımda ve Feminist yaklaşımda* eleştirilmiştir; kamu ve özel ayrımı, kadın ve erkek rolleri, anne baba rolleri, ailede kadının ve erkeğin konumu, yeniden üretim ilişkileri eleştirilmektedir.

Modern çekirdek ailenin toplumsal değişime uyum sağladığı; aile yapısının, işlevinin ve toplumsal rollerin değiştiği gözlenmektedir. Örneğin ailenin eğitim işlevini okullar gerçekleştirmektedir, çalışan anne rolü benimsenmiştir, çocuk yetiştirmede kitle iletişim araçlarının rolü belirgindir, vb. Yine de ailenin temel işlevlerini koruduğu söylenebilir; çocukların toplumsallaşması, kişilik gelişimi, sevgi ve ait olma duygusu, çocuk ve yaşlı bakımı işlevleri belirgindir (Gillies, 2003: 5-6, 13-14; İçli, 1997: 62-66; Jacobsen, vd., 2004: 28, 33).

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş sayılan *ergenlik* döneminde, bir taraftan *fizyolojik, duygusal, sosyal ve ahlaki gelişim* gerçekleşmektedir (Örneğin *ahlaki değerlerin* benimsenmesi, kişilik ve vicdan gelişimi). Diğer taraftan duygusal ve davranışsal sorunlar, duygusal dalgalanmalar yaşanabilir; değer çatışması ve kişilik çatışması görülebilir. Fakat aile ilişkilerinde sorunlar yaşansa da, gençlerin özellikle sevgi ve saygı duydukları yetişkinlerin söz ve davranışlarını önemsedikleri görülmektedir.

Parsons'a göre *gençlik* yetişkinliğe hazırlık dönemidir. *Yapısal işlevselci yaklaşımda* gençlik alt kültürü önemsenir; toplumsal rol, statü ve kimlik oluşumu işlevleri vurgulanır. Zaten gençlik araştırmaları genelde *Yapısal işlevselci yaklaşım* ve *Çatışmacı yaklaşım* çerçevesindedir. Ancak *Yapısal işlevselci yaklaşım* gençlerin geçiş sürecine odaklanmakla ve diğer toplumsal kurumlarla ilişkileri önemsememekle eleştirilmiştir.

Ailede genç kuşak ile yetişkin kuşak arasında çatışma yaşanabilir, toplumsallaşma farkı görülebilir. Gençlere ve gençlik kültürüne yönelik olumsuz

yaklaşımlarla karşılaşılabilir; gençlere yönelik ahlaki kaygılar, gençlerde marka takıntısı, tüketim ve şiddet kültürü buna örnektir. Aslında herkes yaş ayrımcılığına ve sosyal dışlanmaya maruz kalabilir; gençler, yaşlılar, kadınlar, erkekler bundan olumsuz etkilenebilir; yaşlı kadınlar, göçmen yaşlılar, suçlu gençler, engelli gençler, vb.

Yaş ayrımcılığının temelinde yaşlanma korkusu olabilir (Örneğin “hastalık, başkasına bağımlılık ve ölüme yaklaşma” düşüncesi). *Yaş ve yaşlı ayrımcılığı* farklı şekillerde gerçekleşmektedir; doğrudan ve dolaylı yaş ayrımcılığı, çoklu ayrımcılık, politikalarda ayrımcılık, gelenek ve uygulamalarda ayrımcılık, çevre ve yaşam koşullarında ayrımcılık, pozitif ayrımcılık. Bunlardan sadece pozitif ayrımcılıkta kişiye olumlu yaklaşmakta, diğerlerinde -sırf yaşından dolayı- kişiye olumsuz davranılmaktadır (Abrams ve Swift, 2012: 3-7, 10-12; Carroll, 2005: 69; Ergil, 1984: 27; Güllü, 2010: 195-197, 212; Koç, 2004: 234-238; Levenson, 2005: 48-50; __, 2019: 117-118, 339-341).

Modern toplumda *gençlik kültürü* belirginleşmekte; genç tüketiciler, gençlik modası, teknoloji kuşağı önemsenmektedir. Gençler kendi alt kültür değerlerini oluşturabilir ve yetişkinlerden farklı kültürel değerleri benimseyebilir. Fakat toplumsallaşma ve kültür aktarımı gerçekleşmezse; kuşak farkları artar, genç ve yaşlı kuşak arasında çatışma yaşanabilir. Artık gençlerin anne baba ve yetişkinlerden çok, arkadaş grubundan ve kitle iletişim araçlarından etkilendiği bilinmektedir. Yaşlılara yönelik yaklaşım da olumlu veya olumsuz olabilir; yaşlının üretken olmayan kişi sayılması buna örnektir (Anıl, 2011: 24, 31-35, 39, 43-44, 157; __, 2019: 117-118, 139-140, 238-239).

Modernleşme sürecinde toplumumuzda aile yapısının ve işlevlerinin değiştiği söylenebilir; *geniş aile ve çekirdek aile* farkı bunu göstermektedir. Aile ilişkileri, rol ve beklentiler de değişmekte; sonuçta ailede gerginlik ve çatışma ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk ve işsizlik gibi makro boyuttaki sorunlar aileyi ve kuşaklar arası ilişkileri etkilemektedir. Toplumsal değişimin ailede çeşitli sorunları beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. Haberleşme ve iletişimin gelişmesi kitle iletişim araçlarının etkisini arttırmakta, gençler bundan etkilenmektedir. Ülkemizde gençler -iş bulamama kaygısı, gelecek kaygısı gibi- sorunlar yaşamaktadır (Başer, 2006: 74-75; Demir ve Doğru, 2018: 144-148, 151).

Ailedeki bu sorunlar -bir sonraki kuşak olan- çocukların gelecekteki yaşamını oldukça etkilemektedir. Örneğin evlilikte eşler arasındaki anlaşmazlıklar, anne

babanın sorumlulukları yerine getirmedeki yetersizliği, geçim sıkıntısı gibi durumlarla karşılaşılabılır. Aile bireyleri arasındaki ilişkilerdeki sorunlar çocuğun gelişimini olumsuz etkileyebilir, sağlık sorunları ve psikolojik sorunlar yaşanabilir. Yani ailede dayanışma ve destek kültürümüzün bir parçası olsa da, bu her zaman gerçekleşmemekte; sosyal hizmetler ve danışmanlık hizmetleri gibi kurumsal desteğe ihtiyaç duyulmaktadır. Aile ilişkilerinin ve komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi de sorunların çözümünü kolaylaştırabilir (Donma ve Donma, 2006: 67-71).

Ailede kuşaklar arası ilişkiler ve karşılıklı etkileşim sürse de, gerginlik ve çatışma da görülmektedir. Aslında aile bireyleri arasındaki iletişim sorunlarının çözülmesi, diğer sorunların çözümünü kolaylaştırabilir. Gençler açısından bakıldığında, aile sorunları şöyle sıralanabilir; iletişim çatışması, anlaşmazlık, evlilikle ilgili sorunlar, maddi sorunlar, anne baba çocuk ilişkisiyle ilgili sorunlar, vb. (Kargı ve Akman, 2006: 140-145).

Toplumsal düzen açısından bakıldığında; Karl Marx'ın geliştirdiği *Çatışmacı yaklaşımda* toplumsal çatışma ve baskı önemsenmektedir. Toplumsal düzen çatışan gruplar arasındaki güç dengesiyle alakalıdır; siyasi ve ekonomik çıkarlar, vb. *Çatışma* ise gerilim ve değişimi, toplumda konsensus bulunmadığını göstermektedir; zenginlikte ve siyasal güçte eşitsizlik, sosyal eşitsizlik buna örnektir. Ailedeki ve toplumdaki sosyal ilişkilerin geçmişte de günümüzde de çatışmaya dayandığı düşünülmektedir.

Normatif işlevselci yaklaşımda ise toplumsal konsensus önemsenir. Toplumdaki *ortak norm ve değerler* toplumsal düzenin temelini oluşturmaktadır. Ailedeki toplumsallaşma sayesinde toplumsal değerler kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Toplumsal konum ve toplumsal cinsiyet rolleri kişinin ailesiyle, arkadaşlarıyla, çevresiyle iletişim şeklini etkilemekte; resmi veya gayri resmi iletişim gerçekleşmektedir.

Normatif işlevselci yaklaşımda toplumsal normatif düzenin korunması esastır. Toplumsal düzenle ilgili açıklamalar makro veya mikro düzeydedir; aile sorumlulukları, bağlılık duygusu, serbest zaman etkinlikleri, sosyal hizmetler, vb. olabilir. Parsons toplumsal düzenin ve bütünlüğün sağlanmasında toplumsal norm ve değerlerin rolünü vurgular. Fakat Durkheim gibi Parsons da toplumdaki ortak değerleri, ahlaki konsensusu ve entegrasyonu aşırı vurgulamakla; çatışma ve değişimi yeterince önemsememekle eleştirilmiştir (Healy, 2007: 92-93, 101-102; Jacobsen, vd., 2004: 27, 84; Marshall, 2005: 426-427, 535, 742-744).

Kuşaklar arası ilişkiler açısından bakıldığında, hem toplumsal değişim hem süreklilik gerçekleşmekte; kuşaklar varlığını sürdürmektedir. Toplumsal çevre değişmesine rağmen gelenekler süreklilik gösterir, genç kuşakta ise değişim potansiyeli ve yeni bakış açıları belirgindir. Toplumsal değişim ailede, bireysel veya tarihi boyutlarda gerçekleşebilir; *kohort etkisi, soy etkisi ve dönem etkisi* görülebilir. Belli dönemdeki -savaş ve ekonomik değişim gibi- sosyopolitik olaylar kuşakları etkilemektedir. Yine de kuşaklar arası toplumsallaşma gerçekleşmekte ve süreklilik sağlanmaktadır. Ailede kuşak devamlılığını sağlayan soy bağı ve statüler buna örnektir. (., 2019: 119-121).

Ailede Çatışma ve Dayanışma

Kuşaklar arası ilişkilerde çatışma ve dayanışma bir arada bulunmaktadır. *Çatışmacı yaklaşımda* farklı çıkarların, toplumsal sistemdeki sorunların, bireysel kaygıların çatışmaya neden olabileceği vurgulanır; ailede çıkar çatışması, kuşaklar arası kültürel çatışma, ekonomik çatışma, vb. olabilir. *Yapısal işlevselci yaklaşımda* Parsons denge, entegrasyon ve konsensusun toplumsal sistemin temelini oluşturduğunu; norm ve değerler sayesinde de toplumsal düzenin korunduğunu belirtmektedir. Toplumsal çatışma ise toplumun işleyişini olumsuz etkileyebilir; sosyal sapma davranışı, ırkçılık, vb. görülebilir (İçli, 1997: 60-63; Marshall, 2005: 111-113, 264; Slattery, 2007: 376-380).

Kuşaklar arası ilişkiler konusunda *Kuşaklar arası çatışma yaklaşımı, Kuşak bağımlılığı yaklaşımı, Kuşaklar arası çelişki yaklaşımı, Kuşaklar arası eşitlik yaklaşımı, Yaş eşitlikçi yaklaşım ve Kuşaklar arası dayanışma yaklaşımı* öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımların desteklenen yönleri olduğu gibi eleştirilen ve tartışılan yönleri de bulunmaktadır. Toplumsal ve kültürel değişim, gençlerin ve yaşlıların toplumsal rollerinde değişim, akrabalık bağlarının zayıflaması, ekonomideki ve teknolojideki gelişmeler kuşak çatışması nedenleri arasında gösterilmektedir.

Kuşaklar arası çatışma yaklaşımına göre, her toplumda çatışma vardır. *Kuşak çatışması* ailede genç ve yaşlı kuşak arasındaki çatışmadır; farklı seviyelerde olabilir, küçük veya büyük sorunlarla karşılaşılabilir. Tarihte de genç ve yaşlı kuşak arasında, babalar ve oğulları arasında çatışmalar görülmektedir. Kuşak çatışmasının olumlu ve olumsuz işlevleri olabilir; bu çatışma sonucunda yeni görüşler, normlar ortaya çıkabilir ve toplumsal ilerleme gerçekleşebilir veya -tam tersine- yeni toplumsal sorunlarla ve yabancılaşmayla karşılaşılabilir, toplumsal değerler genç kuşağa aktarılamayabilir.

Günümüzdeki kuşak çatışmasının biraz da geleneksel ve modern arasında olduğu, aile bireylerinin toplumsal değişimden etkilendiği görülmektedir. Küçük yaşta edinilen değerler, tutum ve davranışlar pek değişmezken; gündelik hayatın maddi değerleri kolayca değişebilir. Değerlerin değişmesi toplumda yeni yapısal düzenlemeleri gerektirebilir (Örneğin küreselleşme etkisi). Toplumsal kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması değerler sayesinde gerçekleştiğinden, ortak toplumsal değerlerin korunması önemlidir. Farklı yaş gruplarının, gençlerin, yetişkinlerin ve yaşlıların ortak noktalarının bulunması; farklı kuşakların bir araya gelmesi, etkileşim ve ortak paylaşımda bulunması değer aktarımını sağlayabilir. Hatta kuşak çatışması kuşak dayanışmasına bile dönüşebilir. Bu konuda kuşaklar arası eğitim programları düzenlenmesi, gençlerin yetişkinlere teknolojik ürünlerin kullanımını öğretmesi, yetişkinlerin gençlere kültürel rehberlik etmesi, ailede anne baba çocuk ilişkisi ve büyükanne büyükbaba torun ilişkisi farkı gibi örnekler sıralanabilir.

Kuşak çatışmasının *bireysel, toplumsal, kültürel, demografik ve ekonomik nedenleri* olabilir. Yaş, cinsiyet, eğitim, aile yapısı, kişilik özellikleri, din, kültür, gelenekler çatışma nedenleri arasındadır. Kuşak çatışması temelde değer çatışmasıdır denebilir çünkü farklı kuşaklar farklı değerleri benimseyebilir. Gençler kendi *bireysel değerlerini* ve değerler sistemini oluşturmakta, *toplumsal ve kültürel değerleri* de içselleştirmektedir. Çalışma hayatı ve ekonomi değerleri gibi *kurumsal değerlerin* ise zamanla edinilmesi beklenmektedir.

Ailede genellikle kaynaklar, hedefler ve değerler açısından anlaşmazlık yaşandığı görülmektedir. Örneğin gelir dağılımındaki dengesizlik, eğitim ve gelir seviyesi farkı; kültürel, dini, ahlaki, siyasi yaklaşım farkı, vb. Toplumumuzda özellikle arkadaş, eş, okul, meslek seçimi; giyim tarzı, alışkanlıklar, serbest zamanı değerlendirme gibi konularda genç ve yaşlı kuşak arasında anlaşmazlık ve çatışma yaşanmaktadır. Dünyadaki ve ülkemizdeki nüfus yaşlanmasıyla birlikte; kuşaklar arası çatışma araştırmalarının önemi artmaktadır (Örneğin Batı Avrupa, Afrika, Japonya, Avustralya). Yaşlılar rolsüzlük rolü, kuşaklar arası iletişimsizlik, sosyal dışlanma ve yalnızlık gibi sorunlar yaşamaktadır.

Kuşaklar arası sorunların çözümü için gençlerin ve yaşlıların birbirlerinden beklentileri olduğu anlaşılmaktadır; sevgi, saygı, güven, rehberlik etme, anlayış gösterme, örf ve adetlere bağlılık, sorumluluk alma gibi beklentiler bilinmektedir. Aslında kuşaklar arası çatışmanın azalması ve dayanışmanın artması mümkündür. Kuşaklar arası ilişkilerin geliştirilmesi, iletişim ve empatinin artması, karşılıklı anlayış

ve destek, ortak toplumsal değerlere bağlılık, gençlere sorumluluk verilmesi, yetişkinlerin ve yaşlıların eğitilmesi, aktif ve sağlıklı yaşlanmanın desteklenmesi gibi düzenlemeler faydalı olabilir (Abrams ve Swift, 2012: 3-4, 11; Anıl, 2009: 20-24, 46-47, 52-53, 90-113, 119-127, 142-147, 154-158; Canatan, 2008: 65-69; __, 2019: 114-120, 124-127).

Kamusal açıdan bakıldığında, gençlerin toplumdan beklentileri çeşitlilik göstermektedir; kamu politikalarına, eğitim politikalarına, toplumsal kararlara katılım; merkezi ve yerel yönetimlere katılım, kamu binalarında ve kamusal alanlarda engelli gençlere yönelik düzenlemeler, kent açık alanlarının güvenliği, genç girişimciliğin desteklenmesi, vb. Buna karşılık gençlerden de toplumsal konularda duyarlılık beklenmektedir; gönüllü çalışmalar, gönüllü toplum hizmetleri, sosyal sorumluluk projelerine katılım, vb. (Arapgirlioğlu, 2012: 105, 108-115).

Kamusal düzenlemeler açısından yaşlıların beklentileri ise şöyle sıralanabilir; toplumsal ve kültürel yapımıza uygun yaşlılık politikası geliştirilmesi, yaşlıların ihtiyaçlarına yönelik düzenlemeler yapılması; yaşlı hizmetlerinin, sağlık hizmetlerinin, evde bakım hizmetlerinin geliştirilmesi; sosyal güvenlik ve emeklilik sisteminin geliştirilmesi, dezavantajlı yaşlılara yönelik düzenlemeler, vb.

Yaşlıların ekonomik, sosyal, psikolojik ve kültürel sorunları; sağlık ve iletişim sorunları bulunmaktadır. Aslında genel sosyal ve ekonomik politikalar, gençlik politikaları ve yaşlılık politikaları birlikte ele alınmaktadır. Gençlerin toplumsal yaşlanma fırsatlarından yararlanması, sosyal ve kültürel hizmetlerin geliştirilmesi, gençlere ve yetişkinlere yönelik eğitim fırsatları sunulması, toplumsal refahın artması, sosyal hizmetlerin geliştirilmesi hedeflenmektedir (__, 2019: 291-298).

Kuşaklar arası çatışma yaklaşımı eleştirilmiş, kitle iletişim araçlarıyla hızla yayıldığı ve abartıldığı vurgulanmıştır. Örneğin haber medyasında kuşaklar arası karşılaştırmalar yaygındır. Oysa farklı kuşakların dezavantajları yanında avantajları da medyada temsil edilirse; kuşaklar arası destek medyada vurgulanırsa, toplumda dayanışma artabilir. Bu yaklaşımın makro seviyedeki kuşaklar arası eşitsizliklere dayanması da eleştirilmiştir.

Kuşak bağımlılığı yaklaşımında farklı yaş grupları arasındaki ortak çıkarlar, kuşaklar arasındaki karşılıklı ekonomik ve sosyal destek alışverişi önemsenir. Zaten ailede kuşaklar arası ilişkiler uzun sürelidir, genç kuşak ile yetişkin ve yaşlı kuşak arasında karşılıklı bağımlılık belirgindir. Örneğin ailede yaşlı bakımı ve torun bakımı konusunda kuşaklar karşılıklı fayda sağlamaktadır.

Kuşaklar arası çelişki yaklaşımında ise ailede çatışma, çelişki ve dayanışmanın bir arada bulunduğu ve bunların birbirini tamamladığı vurgulanmaktadır. Kuşaklar arası çelişkiyi arttıran etkenlerden bahsedilebilir; kohort toplumsallaşması, toplumsal cinsiyet rolü farklılıkları, anne baba ve çocuklar arasındaki karışık duygular, özerklik ve bağımsızlık gerilimi buna örnektir.

Kuşaklar arası eşitlik yaklaşımında toplumdaki yaş grupları arasında eşitlik önerilir, çeşitli konulardaki eşitsizliklerin çatışmaya neden olduğu vurgulanır. Kamu politikaları, kaynakların dağılımı, bağımlı nüfus, gençlerle ve yaşlılarla ilgili ekonomik avantajlar, sağlık hizmetleri gibi konular tartışılmaktadır. Kuşaklar arası eşitlik politikaları ülkelere göre değişmektedir. ABD’de yaşlı bakımı, ekonomik destek; Almanya’da ekonomik durgunluk, erken emeklilik karşıtlığı; Kanada’da -yaşa bakmaksızın- herkese gelir güvencesi ve sağlık hizmeti sağlanması, Britanya’da yaşlı istihdamının sürdürülmesi, vb.

Benzer şekilde *Yaş eşitlikçi yaklaşımında* da -kamusal ve kurumsal hizmetlerde, kaynakların dağılımında- bütün yaş gruplarına eşit davranılması, insan hakları ve fırsat eşitliği önemsendir. *Hayat boyu öğrenme yaklaşımı* desteklenir. Ayrıca sosyal hizmet, sosyal politika ve sağlık uzmanlarının birlikte çalışması önerilmektedir. Yaş grupları arasında etkileşimin ve kuşaklar arası dayanışmanın artması sayesinde toplumdaki yaş ve yaşlı ayrımcılığı önlenir. Tüm yaş gruplarında istihdam ve çalışma koşullarında eşitlik sağlanması, işe alınmada yaş sınırlarının kaldırılması, yaşam kalitesinin artırılması, sağlık sektöründe ve hizmet sektöründe ayrımcılık yapılmaması, sosyal güvenlik ve emeklilik koşullarının düzenlenmesi gibi uygulamalar desteklenir. Örneğin İngiltere’de Farkındalık Haftası’nda sağlık personelleri ve sosyal hizmet uzmanları yaş ve yaşlı ayrımcılığı konusunda bilgilendirilmektedir (Abrams ve Swift, 2012: 3-7, 10-12; Carroll, 2005: 70-71; Levenson, 2005: 47, 50-53; __, 2019: 114-116, 120, 236-237, 347-348; Stevens, 2006: 1-3).

Kieran Healy (2007) hem toplumlar arasındaki hem toplum içindeki eşitsizliklere ve sosyal hareketliliğe dikkat çekmekte, bu eşitsizliklerin insanların hayatını nasıl etkilediğini sorgulamaktadır. Eşitsizlik konusunda *modern normatif teori* ihtiyacına değinmektedir. Günümüzde refah devleti uygulamaları, gelir eşitsizliği, fırsat eşitliği ve sosyal adalet gibi konularda tartışmalar sürmektedir. Örneğin 2000’li yıllarda ABD’de gelir dağılımında ve refah dağılımında eşitsizlik artmıştır.

Araştırmalarda sosyal hareketlilik, mesleki hareketlilik, aynı kuşakta hareketlilik ve kuşaklar arası hareketlilik imkanları değerlendirilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki

kurumsal engeller, önyargılar, eşitsizliği azaltmada devletin rolü, vb. tartışılmaktadır. Kültür, bireysel ve toplumsal özellikler, bireysel tercihler, toplumsal koşullar genelde bireysel hareketliliği ve sosyal hareketliliği etkilemektedir. Örneğin aynı kuşakta gelir dağılımı farkı, anne babalarla çocukları arasında mesleki statü farkı görülebilir (Healy, 2007: 94, 105-110, 115).

Kuşaklar Arası Dayanışma

Tarih boyunca ailede ve toplumda pek çok çatışma örneğine rastlamak mümkündür. Modern toplumda da kuşaklar arası çatışma öne çıkmaktadır. Ancak kuşaklar arası ilişkilerde karşılıklı destek ve dayanışmanın önemi de ortadadır. Durkheim'ın toplumsal dayanışmaya verdiği önem, *mekanik ve organik dayanışma* ayrımı bilinmektedir (Healy, 2007: 101, 103). Fakat bu çalışmada Parsons açısından kuşaklar arası ilişkiler ele alındığından, özellikle kuşaklar arası dayanışmaya odaklanılmaktadır.

Kuşaklar arası ilişkilerde çatışma ve dayanışma bir aradadır. *Kuşaklar arası dayanışma* genelde kuşaklar arası toplumsal bağlılığı, ailede ise kuşaklar arası yakın bağları göstermektedir. Modern toplumda da kuşaklar arası dayanışma ve yardımlaşma görülmektedir; yaşlı hizmetleri, yaşlının çocuklarına maddi yardımı, vb.

Bengtson ve Oyama (2015) modern toplumda kuşaklar arasındaki *duygusal, ilişkisel, konsensusa dayalı, işlevsel, yapısal ve normatif dayanışma* şekillerinden bahsetmektedir. Bireyler ve gruplar arasındaki toplumsal bağları ve dayanışmayı da sevgi, ilgi, bağlılık, etkileşim, samimiyet, duyarlılık, yardım ve destek gibi kavramlarla açıklamaktadır. Kuşaklar arası *duygusal dayanışma* aile üyelerinin duyarlılığını, *ilişkisel dayanışma* aile üyeleri arasındaki ilişki şeklini, *konsensusa dayalı dayanışma* görüşlerde ve değerlerde kuşaklar arası uyumu, *işlevsel dayanışma* kuşaklar arasında karşılıklı destek alışverişini, *normatif dayanışma* aile üyelerinin birbirlerine ve aile değerlerine bağlılığını, normatif beklentileri; *yapısal dayanışma* aile üyeleri arasındaki coğrafi yakınlığı ve etkileşimi göstermektedir.

Kuşaklar arası aile ilişkileri kültürel ve tarihi ortamdan etkilenmektedir. Kültürel normlar ve değerler kuşaklar arası aile ilişkilerini ve aile dayanışmasını etkilemektedir. Geniş ailede kuşaklar arası sevgi ve bağlılık, kültürel destek, yaşlı bakımında resmi ve gayri resmi destek, ailede çocukların yaşlı anne babalarına temel destek olması gibi örnekler sıralanabilir.

Kuşaklar arası aile dayanışması ülkelere ve yaş gruplarına göre değişmektedir (Örneğin Almanya, Norveç, İspanya, Japonya). Aile dayanışması ulusal sınırları

aşmakta; ailenin bazı üyeleri göç etse de, kuşaklar arası ilişkiler ve bağlılık devam etmektedir. Örneğin Britanya'daki Güney Kore'li yaşlı göçmenler anavatanlarındaki aile üyeleriyle ilişkilerini sürdürmekte ve kuşaklar arası bağlar korunmaktadır.

Kuşaklar arası ilişkilerle ilgili araştırmalarda ekonominin ve finansal desteğin öne çıkması; aile üyeleri arasındaki ilişki şeklinin ve mesafenin pek önemsenmemesi eleştirilmiştir. Çünkü ailede bazen kuşaklar arası çatışma, bazen de kuşaklar arası duygusal bağlar belirgindir; özellikle büyük anne baba ve torunlar arasında yüksek duygusal dayanışma görülebilir. Sosyoloji alanındaki çalışmalarda ve aile araştırmalarında dayanışmadan çok çatışmaya odaklanması da eleştirilmiştir. Kuşaklar arası aile ilişkilerinde karşılıklı etkileşimin de pek önemsenmediği anlaşılmaktadır. Örneğin anne baba ve yetişkin çocuklar arası ilişkilerde gözlenen karışık duygular, kuşaklar arası çelişkiyle açıklanmaktadır.

Modern toplumda hem aile ve birey seviyesinde hem toplum ve grup seviyesinde kuşaklar arası aktarım ve dayanışma gerçekleşmektedir; göçmen ailelerde kuşaklar arası işlevsel dayanışma belirgindir. Kuşaklar arası düzenli ve uzun süreli ilişkiler, toplumsal ve ekonomik bağlar, aile üyeleri arasında yakın bağlar korunmaktadır. Ailede genç ve yaşlı kuşak arasında karşılıklı destek ve dayanışma sürmektedir; davranışlarda ve duygusal boyutta destek belirgindir. Endüstrileşmemiş toplumlarda da kuşaklar arası dayanışma kültürel değerler ve dini inançlarla desteklenmektedir; ekonomik avantajlarla ilgili beklentiler, sevgi ve bağlılıkla ilgili duyarlılıklar buna örnektir (Bengtson ve Oyama, 2015: 577-579, 584-588; __, 2019: 120-122).

Kuşaklar arası ilişkiler, aile ve arkadaşlık ilişkileri, komşuluk ilişkileri, karşılıklı iletişim ve destek kişinin yaşam kalitesini ve yaşam memnuniyetini arttırmaktadır. *Kuşaklar arası destek modelinde* çeşitli yaş grupları arasındaki destek ve dayanışma şekilleri, kuşaklar arası dayanışmanın yaşam memnuniyetine etkisi önemsenir. Toplumumuzda gençler ve yaşlılar arasında karşılıklı sosyal ilişkilerin, sosyal ve duygusal desteğin, yardımlaşmanın sürdüğü; bu durumun yaşam memnuniyetini arttırdığı anlaşılmaktadır. Özellikle sosyal ilişki ağı ve sosyal destek yaşlıya güven vermektedir. Yaşlılar kimseye muhtaç olmamayı ve günlük etkinlikleri yerine getirebilmeyi çok önemsemektedir.

Gençler ve yaşlılar arasındaki dayanışma karşılıklı *maddi ve manevi destek* şeklindedir (Örneğin yaşlının çocuklarına ve torunlarına kültürel değer aktarımı, duygusal destek, sevgi paylaşımı, para yardımı). *Sosyal destek* temelde sosyal

ilişkilerin sıklığıyla, maddi ve duygusal yardımla alakalıdır. *Resmi ve gayri resmi destek, araçsal ve duygusal destek* şeklinde sınıflandırılabilir.

Toplumumuzda aile temel duygusal, psikolojik ve sosyal destek sistemidir; ancak aile dışı destek sistemleri de bulunmaktadır. Bazen kuşaklar arası ilişkilerde sorunlar yaşanabilir, aile bireyleri arasında duygusal paylaşım azlığı görülebilir ve arkadaşlık ilişkileri öne çıkabilir. *Sosyoduygusal seçicilik teorisine* göre insan hayatta pek çok kişiyle sosyal etkileşime girmekte fakat insan ilişkilerinde seçici davranmaktadır. Hatta yaşı ilerledikçe kaliteli ve değerli bulduğu ilişkileri sürdürmekte, bazı ilişkiler bitmektedir. Örneğin gençlik ve orta yetişkinlik döneminde evlilik ve aile ilişkileri, yaşlılık döneminde arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri öncelikli olabilir (__, 2019: 267-275; Öztop, 2009: 957-966).

Kuşaklar Arası Anlaşma

Tarihte *kuşaklar arası anlaşma* aile üyeleri arasındaki karşılıklı yardımlaşmayı göstermekteydi; örneğin anne baba yaşlanınca aile yönetimi çocuğa geçmekte, buna karşılık yaşlı bakımı ailede gerçekleşmekteydi. Günümüzde ise *emeklilik sistemi* kuşaklar arası anlaşma sayılmakta, çalışan nüfus çocukların ve yaşlıların bakımını sağlamaktadır.

Kuşaklar arası anlaşma yaklaşımında kuşaklar arasındaki belli normlar ve normatif beklentiler önemsenir: *Biyososyal kuşak ve toplumsallaşma normları* (aile ve eğitim kurumları), *gerososyal devamlılık normları* (genç kuşağa finansal ve duygusal destek), *geriatrik bağımlılıklarla ilgili normlar* (yaşlı kuşağa aile desteği ve kamusal destek. Bengtson ve Oyama, 2015: 580-581).

Modern toplumda ailede “kuşaklar arası anlaşmanın” değiştiği öne sürülmektedir. Aile yapısı, toplumsal norm ve değerler, kuşaklar arası bağılıklar ve beklentiler de değişmektedir. Kuşaklar arası *karşılıklılık normlarının* değişmesi, *kültürel normlardaki* farklar, toplumsal cinsiyet rolü farklılıkları, kuşaklar arası sevgi alışverişi, vb. buna örnektir.

Kuşaklar arası anlaşmanın değişmesi, kuşaklar arası dayanışmanın azalması nedeniyle değil, kültürel değerlerdeki değişimle alakalı görünmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşlıların karşılaştıkları zorluklar buna örnek gösterilebilir. Genç ve yaşlı kuşak arasında ortak bağların zayıflaması, çocuksuz yaşlıların uzak akrabalara güvenmek zorunda kalması, yaşlı kuşağa kaynak akışının azalması bunlardan bazılarıdır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfus yaşlanmakta, fakat ailede kuşaklar arası dayanışma ve özgecilik de sürmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki yaşlıların konumunun kötüleşmesi ise modernleşmenin zorunlu sonucu değildir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde de modernleşme sürmekte ancak aileler yaşlı kuşağa karşı görevlerini yerine getirmektedir. Devlet desteği ve sosyal güvenlik imkanları yetersiz kalsa da, çocukları yaşlılara destek olmaktadır.

Kuşaklar arası dayanışmanın makro ve mikro yaklaşımlarını birleştiren görüşlere göre de; modern toplumdaki kuşaklar arası anlaşma özellikle sosyoekonomik açıdan değişmiştir (Örneğin çok kuşaklı aileler, resmi kurumsal destek). Ancak aile de kuşaklar arası bağlar da varlığını korumaktadır. Kuşaklar arası ilişkiler açısından, hem aile hem toplum seviyesinde kuşaklar arası anlaşma sürmekte, süreklilik ve değişim bir arada gerçekleşmektedir. Tarih boyunca her kuşağın devamlılığı ve toplumun değişime uyum sağlaması kuşaklar arası anlaşmanın sürdürdüğünü göstermektedir. Günümüzdeki toplumsal yaşlanma kuşaklar arası ilişkileri, çatışma ve dayanışmayı etkileyebilir. Toplumsal değişimle birlikte farklı yaş grupları arasında farklı seviyelerde çatışma da dayanışma da görülebilir, kuşaklar arası ilişkiler bundan etkilenebilir.

Toplumdaki bağımlılık oranının, “kuşak eşitsizliği” algısının, yaş ve yaşlı ayrımcılığının artması; *gençlik değerlerinin* önemsenmesi gibi durumlar kuşaklar arası çatışmayı arttırabilir. Günümüzde normatif beklentiler ve bağlılıklar değişse de, kuşak ilişkileri ve aile ilişkileri hala çok önemsenmektedir (Örneğin çocuk bakımının ve yaşlı bakımının kabullenilmesi, yardım etme ve yardım edilme döngüsü). Özellikle *kuşak özgeciliği, karşılıklılık, dayanışma ve destek normlarının* önemsenmesi kuşaklar arası dayanışmayı arttırabilir. Toplumsal ve kültürel sermayenin, insan sermayesinin önemsenmesi de kuşaklar arası ilişkileri geliştirebilir (Bengtson ve Oyama, 2015: 582-584, 589-590; __, 2019: 119-121, 124).

Kuşaklar Arası İletişim

Kişiler arası iletişim tarih boyunca hep önemsenmiştir hatta yüzyıllar öncesinde de kuşaklar arası iletişim sorunları yaşandığı anlaşılmaktadır. Örneğin küçüklerin büyüklere karşı yeterince saygı göstermediğinden, onları dinlemediğinden, görmezden geldiğinden, çocukların yaşlılara yönelik olumsuz davranışlarından bahsedilmektedir. Günümüzde ise yaşlılarla iletişime pek özen gösterilmediği, yaşlıların deneyiminden yeterince yararlanılmadığı düşünülmektedir.

Kuşaklar arası ilişkiler açısından bakıldığında, ailede iletişimin önemi ortadadır. *Etkili iletişim* aile üyelerinin karşılıklı olarak birbirlerinin duygu ve düşüncelerini anlamalarını sağlayabilir; kuşaklar arasında işbirliği, yardımlaşma ve dayanışma artabilir. Aile sisteminin işleyişinde iletişimin işlevleri şöyle sıralanabilir; aile ilişkilerinin geliştirilmesi, ailede birlikte karar verme, işbirliği sağlanması, aile üyeleri arasında empati kurma, karşılıklı anlayış, duygu aktarımı, vb. İletişim ve etkileşim yetersizliği ise aile üyelerinin birbirinden uzaklaşmasına ve kuşaklar arası ilişkilerin zayıflamasına neden olabilir; örneğin çocuğun gelişiminde, okul başarısında ve toplumsallaşmasında sorunlarla karşılaşılabilir. Kitle iletişim araçları da kişiler arası iletişimi olumsuz etkileyebilir; örneğin televizyon izleme süresi arttıkça aile üyelerinin birbirleriyle konuşma süresinin, aile içi iletişimin ve etkileşimin azaldığı belirtilmektedir (Yılmaz, 2006: 228-237).

Ailedeki iletişim sorunlarının boşanmada da etkili olduğu, boşanma sürecinde kişilerin birbirleriyle iletişim yollarını kapattıkları, bu durumun ailedeki diğer sorunların çözümünü engellediği anlaşılmaktadır. Oysa boşanma sürecinde ve sonrasında ailenin çocukla iletişimi sürdürmesi önemlidir (Örneğin Aile Mahkemeleri'ne başvuranlarda uzman desteği gereken durumlar. Mavi, Çeri ve Çabuk, 2006: 247-248, 252-254).

Kuşaklar arası tartışmalar ailedeki iletişim sorunları arasında sayılabilir. *Doğrudan tartışmada* kişinin amacı bellidir ve konuşma nettir. Ancak bazı kişiler sorunları açıkça konuşmak yerine hiç tartışmamayı veya *dolaylı tartışmayı* tercih etmekte, bu durumda sorunlar pek çözülememekte, kişiler arası güven zedelenmekte ve duygusal bağlar zayıflamaktadır. Oysa sağlıklı bir tartışma gerçekleştirilebilir ve sorunlar çözülebilir. İletişim sorunlarının çözümünde *problem çözme stratejileri* önerilmektedir (Örneğin danışmanlık hizmeti alma, karşılıklı affetme, farklılıklarla bir arada yaşamayı öğrenme, biz bilinci). Yüz ifadesi, göz teması, jestler, mimikler gibi *sözsüz iletişim şekillerinin* bilinmesi de iletişimi kolaylaştırabilir (Hammond, 2010: 74, 77-81, 85-87).

Günümüzde teknolojideki gelişmelerle birlikte iletişim de değişmektedir. Telefon ve internet gibi iletişim araçları bir taraftan iletişimi kolaylaştırırken, diğer taraftan kuşaklar arasında iletişim kopukluğuna neden olabilir. Toplumumuzda çocuklar, gençler, yetişkinler ve yaşlılar arasında *yüz yüze iletişim eksikliği* dikkat çekmektedir. Ayrıca insanların birbirinden uzaklaştığı ve sohbet ortamının azaldığı gözlenmektedir.

Kişiler arası iletişimde ortam ve kişilik özellikleri önemsenmektedir; iyi bir dinleyici ve konuşmacı olmak; samimi, dürüst, anlayışlı olmak; etkili dinleme ve karşılıklı paylaşım iletişimi etkilemektedir. İnsanlar sevdikleriyle sohbet etmekten ve birlikte zaman geçirmekten hoşlanmaktadır. Zaten insan bireysel ve toplumsal yaşama uyum sağlayabilmek için iletişim kurma ve konuşma ihtiyacı içindedir.

Toplumumuzdaki nüfus yaşlanmasıyla birlikte yaşlılarla iletişim konusunun önemi artmaktadır. Yaşlılar yüz yüze iletişimi ve sohbet ortamını özlediklerini belirtmekte; uzaktaki akrabalar yerine, yakındaki komşular ve arkadaşlarla iletişim tercih edilmektedir. Eskiden insanların -yaş ve meslek grubu ayırmadan- bir araya gelip sohbet ettikleri, günümüzde ise yaş gruplarının kendi aralarında bir araya geldikleri yani kuşaklar arası iletişimin yeterince gerçekleşmediği vurgulanmaktadır. Örneğin televizyonu ve sanal ortamı iletişim engeli olarak görenler, “gençlerin iletişim teknolojisinin esiri olduğunu, gerçek yaşamda iletişim kurmaktan kaçındığını” düşünenler vardır. Yaşlıların iletişim teknolojilerine karşı olmadıkları; cep telefonu, internet, vb. kullandıkları ancak bunların uzun süre ve bilinçsizce kullanılmasına karşı çıktıkları anlaşılmaktadır (Çalışır ve Kılıç, 2018: 850-852, 857-865).

Nilüfer P. Kılıç (2018) kuşaklar arası iletişim konusunda çeşitli teorilerden bahsetmektedir. *Yaşam boyu gelişim teorisi* tüm kuşakları ilgilendirmekte ve insan gelişimi tüm yönleriyle değerlendirilmektedir. Farklı kuşakların farklı özellik, gelişim, kültür ve deneyimi olması iletişimi etkileyebilir; tarihsel bağlam ve yaşam olayları da etkilidir.

İletişimsel uyum teorisinde iletişim davranışı hem makro hem mikro boyutta ele alınmaktadır. Kişiler kendi grup üyeleriyle *uyumlu iletişim* ve dayanışma içine girmekte, diğer gruplarla *uyumsuz iletişim* eğilimi göstermekte veya iletişimi kesmektedir (Örneğin karşısındakine hoşnutsuzluk gösterme). *Aşırı uyumlu iletişim* davranışı da sergilenebilir; ki bu durum iletişimi kolaylaştırır da, küçümseyici bulunabilir ve iletişimi olumsuz etkileyebilir. Örneğin genç kişinin yaşlılarla konuşurken detaylı açıklamalar yapması, vurgulu konuşması, sürekli tekrarlama; bazı yaşlıların konuyu anlamasını kolaylaştırır da, bazıları bundan hoşlanmayabilir.

Genellikle kişiler arasındaki benzerlikler iletişimde uyumu arttırabilir, farklılıklarda uyum azalabilir. Örneğin genç yetişkinlerin kendi aile üyeleriyle uyumlu iletişim davranışı sergilemesi beklenmektedir. Kişinin toplumsal konumu da iletişimi etkilemektedir. Gençlerin yaşlılarla konuşurken saygılı olması ve argo kelimeler kullanmaması buna örnektir. Bazı kişiler aynı kuşaktan kişilerle iletişim kurabilir, bu

durum kuşaklar arası iletişimi olumsuz etkileyebilir ve uyumsuzluk artabilir; örneğin gençler kendi yaş grubundan kişilerle iletişimi tercih edebilir.

İletişim yaş açmazı teorisinde ise kuşaklar arası etkileşimin, olumsuz kalıpyargıların iletişime etkisi vurgulanmaktadır. Özellikle gençlerin “yaşlı” algısı, yaşlılara yönelik kalıpyargılar iletişimin ve sosyal etkileşimin kalitesini düşürmektedir. Örneğin “yaşlı davranışı” beklentisi, “yaşlının bilişsel yetersizliği olduğu” kalıpyargısı nedeniyle konuşmada basit cümleler kurulmaktadır.

İletişimde yaş önyargılarının aktivasyonu teorisinde, olumlu veya olumsuz kalıpyargıların iletişim sorunlarına dönüşmesi araştırılmaktadır; örneğin “yalnız, hasta ve huysuz yaşlı”, “olgun ve bilge yaşlı”. Kişinin dış görünüşü ve bulunduğu ortam iletişimi etkileyebilir, önyargıları tetikleyebilir; yaşlının giyim tarzı, baston kullanması, huzurevinde yaşaması, vb. Yaşlılarla sık iletişim kuran, uzun süreli ilişkiler içindeki gençlerde ise olumlu iletişim gözlenmektedir; ailede büyükanne büyükbaba ve torun ilişkisi buna örnektir.

Toplumumuzda kuşaklar arasında iletişim sorunları ve kuşak çatışması görülmekle birlikte, yardım ve dayanışma da sürmektedir; yaşlının torununa bakması, yetişkin çocukların yaşlıya bakması bunu göstermektedir. Gençlerle ilgili kalıpyargılarla da karşılaşılmaktadır; “toplumsal değerleri önemsemeyen, saygılı davranmayan genç” algısı belirgindir (Kılıç, 2018: 850-859).

Kuşaklar arasındaki ilişkilerdeki sorunlar *İşlevselci teoriye* göre de ele alınmış, gençlerin yaşlı yetişkinlere yönelik önyargılarının ve olumsuz davranışlarının aslında - o kişiler açısından- *benlik koruyucu işlevi* olduğu vurgulanmıştır. Örneğin kişinin kendi geleceğiyle ilgili, yaşlılık ve ölüm konusundaki kaygıları azalabilir.

Benzer şekilde *Korku yönetimi teorisine* göre de, kültür ve din insan hayatına anlam katmakta; böylece kişi kendini, dünyayı ve hayatı anlamlandırmakta, korku ve kaygılarından uzaklaşmaktadır. Yaşlılar ise kişiye kendi güçsüzlüğünü ve ölümü hatırlatmakta, *psikolojik tehdit* gibi algılanmakta, kişi ölümü hatırlatan herkesten uzaklaşmaktadır. Yaşlılarla ilgili önyargılar ve ölüm kaygısı gençleri yaşlılara yönelik olumsuz davranışlara yöneltebilir. Yani yaşlıları ölümle ilişkilendirme eğilimi nedeniyle gençler yaşlılardan uzaklaşmakta, yaş ve yaşlı ayırıcı davranışlar sergilemektedir. Oysa hayata anlam katan değerlerin önemsenmesi, yaşlıların psikolojik tehdit gibi algılanmasını önleyebilir. Yaşlıların -olgunluk, bilgelik, sağduyu gibi- olumlu özelliklerinin öne çıkarılması, yaşlılarla yakın ilişkiler kurulması da yaşlılığa yönelik korkuları ve önyargıları azaltabilir.

Kuşaklar arası ilişkilerde ve aile ilişkilerinde karşılıklı iletişim ve iletişimde kullanılan dil önemlidir. Önyargılı dil kullanılması iletişim sorunlarına neden olabilir ve iletişimi bozabilir; örneğin yaşlılık yoksulluk, depresyon ve sosyal dışlanmayla ilişkilendirilmektedir. Oysa günlük yaşamda, ailede, gençler ve yaşlılar arasında, medyada karşılıklı iletişimi arttıracak bir yaklaşım sergilenebilir. *İkinci bebek konuşması* ve üstünlük taslayarak konuşma yaşlıları rahatsız edebilir veya hakaret olarak algılanabilir. Yaşlılara *aşırı yardım* davranışı da olumsuz algılanabilir; yaşlıya “işitme problemi varmış gibi” davranılması, genç kuşağın anne babasına “kendi kararlarını veremeyen kişi” gibi davranması buna örnektir.

Kuşaklar arası ilişkilerin geliştirilmesi genelde toplum ve aile açısından olduğu kadar; özelde kuşak çatışmasının, gençlere ve yaşlılara yönelik kuşak önyargılarının, yaş ve yaşlı ayrımcılığının azalması açısından da önemlidir. Aile üyeleri ve farklı kuşaklar arasında arkadaşlık kurulması, karşılıklı anlayış gösterilmesi, kuşaklar arası etkinlikler, eğitici ve kültürel programlar faydalı olabilir.

Yaş önyargıları, yaş ve yaşlı ayrımcılığı konusunda toplumsal farkındalık oluşturulabilir, gönüllülere ve profesyonellere eğitim verilebilir. Örneğin öğretmenler, sağlık profesyonelleri, sosyal hizmet profesyonelleri için hizmet içi eğitim önemlidir. Aile ilişkilerinin, kuşaklar arası iletişim ve etkileşimin geliştirilmesi toplumumuzdaki yaş önyargılarının azalmasını; toplumsal entegrasyonun, kuşaklar arası destek ve dayanışmanın artmasını sağlayabilir. Örneğin torun sevgisi ve kültür aktarımı, yaşlılardan gençlere bilgi, deneyim aktarımı, vb. Ancak tüm yaş gruplarına yönelik yaş önyargılarının kuşaklar arası dayanışmayı zorlaştırdığı ve yaşam memnuniyetini azalttığı bilinmektedir; yaşlıların toplumda ekonomik yük olarak görülmesi, vb. Üstelik yaş krizleri ortaya çıkmakta, insanlar yaşlarından hoşnut olmamaktadır (Abrams ve Swift, 2012: 3-7, 10-12; Carroll, 2005: 69-72; __, 2019: 116-117, 124-127, 326, 338-350).

Öte yandan günümüzde kullanımı yaygınlaşan internetin ve sanal ortamda iletişim imkanı sunan sosyal paylaşım ağlarının, gerçekte ne kadar “sosyal” olduğu tartışılmaktadır. *Toplumsallaşma* insanın toplumun bir üyesi olmasıdır; çocuğun aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri içinde bir yer edinmesidir. Toplumdaki farklı kuşaklar karşılıklı iletişim ve etkileşim içinde birbirlerini etkilemekte, toplumsallaşma ve kuşaktan kuşağa değer aktarımı gerçekleşmektedir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, kitle iletişim araçlarının etkisi artmakta; teknoloji ve toplum ilişkisi yeniden düzenlenmektedir. Çevrimiçi teknolojiler ve sosyal

paylaşım ağları insanlara yeni bir iletişim ortamı sunmakta ve sürekli ulaşılabilir olmak önemsenmektedir. Kullanıcı kişi kendi imajını oluşturmaktadır. Bu durumda sosyal paylaşım ağlarının kişinin toplum içinde kendini tanımlamasına yeni bir ortam sunduğu söylenebilir; bu tanımlamayla kişinin “kendi kimliğini ve gerçek yüzünü” ortaya koyması da -bunun tersi de- mümkündür. Sosyal paylaşım ağları toplumsallaşma sürecinde ilişkileri ve paylaşımları sürdürmeyi sağlamaktadır. Bu ağları teknolojinin toplum ihtiyaçlarına önerdiği çözüm olarak görenler vardır. Günümüzde sosyal ilişkilerin yapısının değiştiği, iletişim ve toplumsallaşma konusunda yeni tanımlamalara ihtiyaç olduğu belirtilmektedir (Dilmen ve Öğüt, 2010: 237-241).

Yeni iletişim teknolojilerinden internetin olumlu ve olumsuz yönleri tartışılmaktadır. İnternet insanlara yeni bir iletişim imkanı ve bilgiye erişim kolaylığı sağlasa da, pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir (Örneğin yalan haber, argo ifadeler, şiddet içerikli oyunlar, siber kumar, dijital dolandırıcılık, siber suçlar, sosyal dışlanma).

İnternet bağımlılığı, internetin bilinçsizce ve sınırsız kullanımı aile ilişkilerini ve güven ortamını olumsuz etkileyebilir. Aileden ve sosyal ilişkilerden uzaklaşma, aile bağlarının zayıflaması, iletişimsizlik, yalnızlaşma, eşler arasında güvensizlik, anne baba ve çocuklar arasında güvensizlik, başarı ve verimde düşüş, uykusuzluk, yorgunluk, toplumdan uzaklaşma gibi durumlarla karşılaşılabilir. Oysa genelde teknolojiyi özelde interneti bilinçli, planlı ve faydalı kullanmak mümkündür (Örneğin eğitim ve bilgi edinme aracı, kültürel gelişim).

Aşırı internet kullanımının ve teknoloji bağımlılığının aile ilişkilerini olumsuz etkilememesi, çocukların ve gençlerin risklerden korunması için bazı önlemler alınabilir. Aile üyelerinin bir araya gelerek sohbet etme, kitap okuma, vb. etkinlik saatleri belirlemesi, internet kullanım saati ve kuralları belirlenmesi, güvenli internet kullanımı sağlanması, gerçek ve doğal yaşamın özendirilmesi, gerekirse uzman desteği alınması gibi öneriler sıralanabilir (Karaca, 2006: 322-340).

Kuşaklar Arası Ekonomik Sorunlar

Toplumsal sistem olarak aile kurumunun ekonomi kurumu ile ilişkisi belirgindir. Kuşaklar arası ilişkiler açısından bakıldığında; ailelerin çocuklarına *ekonomik, sosyal ve duygusal desteği* sürmektedir. Günümüzde ergenlik döneminin uzamasından ve gençlerin aileye bağımlılığından bahsedilmektedir. Ailenin gençlere ekonomik desteği belirgindir; örneğin 20’li yaşların sonundaki gençler ekonomik anlamda hala aileye bağımlıdır. Ayrıca *tüketim* kavramının anlamı sorgulanmakta; kişinin “ne istediği ve

neye ihtiyacı olduğu” arasındaki farkı bilmesinin önemine değinilmektedir. Çünkü tüketim konusu ailede en çok tartışılan konulardandır (Hammond, 2010: 143, 157, 161).

Günümüz tüketim toplumunda insanlar yaşamak için tüketmek yerine, tüketmek için yaşamakta yani tüketim araç değil amaç olmaktadır. Tüketim statü göstermekte ve gösterişe dönüşmektedir. Üretim tüketim dengesinin bozulduğu, *tüketim kültürünün* insanları satın almaya zorladığı ve yeni ihtiyaçlar ürettiği hatta bunun tüketim çılgınlığına dönüştüğü söylenebilir. Ürün ve hizmetlerin kullanım değerinden çok, kültürel ve psikososyal değeri önemsenmektedir. Kitle iletişim araçlarının insanları tüketime özendirdiği, gerçek ihtiyaçlar yerine alışkanlıklara dayalı ihtiyaçların öncelik kazandığı görülmektedir. Tüketim toplumunda tüketim ve mutluluk ilişkisi kurulmakta, “istediği her şeye sahip olmaya çalışan, sürekli tüketen ancak doyumsuz ve mutsuz bir insan modeli” ortaya çıkmaktadır (Göcen, 2013: 181, 184-186, 189-194).

Dünyada bir taraftan tüketim kültürü gelişirken, diğer taraftan yoksulluk dikkat çekmektedir. Yoksulluğun ekonomik krizler, göç, işsizlik gibi makro; eğitimsizlik, yoksulluk kültürü gibi mikro boyutlarından bahsedilebilir. Gelir dağılımındaki ve kaynakların dağılımındaki adaletsizlik toplumda yoksulluğa neden olmaktadır. Yoksulluk aile sorunları, boşanma, depresyon, aile içi şiddet, sosyal dışlanma, sağlık sorunları gibi çeşitli toplumsal sorunları beraberinde getirmektedir. Aile ortamının düzensizliği, parçalanmış aileler ve ailedeki ekonomik sorunlar çocukların ve gençlerin -asında ailedeki herkesin- yaşamını oldukça etkilemektedir (Örneğin çocuk suçluluğu, akran grubu etkisi, ailede baskı ve şiddet, öğrenilmiş çaresizlik, şiddetin ailede öğrenilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılması, *şiddet kültürü*).

Modern toplumda hem zenginliğin hem yoksulluğun arttığı anlaşılmaktadır (Örneğin kent yoksulluğu, niteliksiz işgücü, düşük ücretle çalışma, çocuk işçiler, genç yoksulluğu, diplomalı işsizler, kadın yoksulluğu). *Mutlak yoksulluğun* temel ihtiyaçlardan yoksun olmayı; *görelî yoksulluğun* eğitim, sağlık gibi hizmetlere ulaşamamayı gösterdiği bilinmektedir. Toplumun genel tüketim seviyesinin altında kalanlar görelî yoksul sayılmaktadır. *İnsani yoksullukta* da kişinin insanca yaşamasını engelleyen yoksunluklar öne çıkmaktadır (Örneğin yetersiz beslenme, okuryazar olmama, sosyal güvencesi olmama). Toplumda yoksulluğun ve *yoksulluk kültürünün* kuşaktan kuşağa aktarıldığı, bazı kişilerin yoksulluk döngüsü içinde kaldığı vurgulanmaktadır; kronik yoksulluk ve yardıma bağımlılık buna örnektir. Dolayısıyla yoksulların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve yoksulluğun kuşaktan kuşağa

geçmesini önleyecek çalışmalar yapılması beklenmektedir. Toplumumuzda ise yoksullar arasında akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerinin görece güçlü olduğu belirtilmektedir ancak farklı gelir grubundan kişiler arasında sosyal dışlanma görülebilir.

Yani *tüketim kültürünün* yaygınlaştığı ve tüketim ihtiyacının arttığı günümüzde, bazı insanlar kaynaklara ulaşmakta ve ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Örneğin çocuk toplumda tüketim kültürüyle karşılaşmakta, ailede ise anne -çocuğunun ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayabilmek adına- kendi ihtiyaçlarını ertelemektedir. Tüketim kültürünün olumsuz etkilerini azaltmak için eğitim ve toplumsal farkındalık önemlidir. Ayrıca görsel medyada tüketimi özendiren çalışmalar sınırlandırılabilir (Örneğin reklamlarda, dizilerde tüketim kültürü). Yoksulların sosyal dışlanmasını önleyecek ve toplumsal entegrasyonu arttıracak çalışmalar desteklenebilir (Açıkgöz ve Yusifoğlu, 2012: 76-87, 90-95, 98-101, 106-113).

Öte yandan ülkemizde nüfus yaşlanması görülmekte, yaşlılık politikasına ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle kaynakların kuşaklar arasında dengeli dağılımı, işgücü piyasasının yaşlanan nüfusa göre yeniden düzenlenmesi, yaşlılara yönelik sağlık ve bakım hizmetlerinin geliştirilmesi beklenmektedir. Kuşaklar arası ilişkiler, yaşam kalitesi ve yaşam memnuniyeti araştırmaları önem kazanmaktadır (Erol, 2016: 157-160, 165).

Ülkemizde nüfusla birlikte işgücü de yaşlanmaktadır. Nüfus yaşlanması sosyal güvenlik, emeklilik ve sağlık sistemlerini de etkilemektedir; kayıt dışı istihdamın önlenmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi önemlidir. Ekonomi sektöründe emekliliği yaklaşanlara, emeklilik yaşını geçenlere ve yaşlı işçilere pek iyi davranılmadığı anlaşılmaktadır. Gelir durumu da yaşlılara yönelik davranışları etkilemektedir. Örneğin ev sahibi yaşlılarla kiracı yaşlılara birbirinden farklı davranılmaktadır.

Modern toplumda makroekonomik politikalarda bütün yaş gruplarında istihdamın artırılması hedeflenmektedir. AB ülkelerinde işgücüne katılım sağlanmakta, sağlıklı ve dinç emekliler çalışmaktadır. Ülkemizde ise yaşlıların çoğu çalışmamakta, emekli maaşıyla geçinmektedir; oysa emekli maaşları yetersizdir. Toplumumuzda genel yoksulluğu ve yaşlı yoksulluğunu önleme çalışmaları da yetersiz kalmaktadır.

Günümüzde eğitim süresinin uzaması ve iş kurma gibi nedenlerle gençlerin işe başlama yaşı da değişmekte, 30'lu yaşlara kaymaktadır. Bu durumun nüfus yaşlanmasıyla birlikte değerlendirilmesi, tüm yaş gruplarında istihdamın sürdürülmesi, kayıtdışı istihdamın engellenmesi gibi ekonomik tedbirler hem gençlerin hem yaşlıların

yaşam kalitesini ve yaşam memnuniyetini arttırabilir. Ayrıca emeklilikte ikinci iş aramak ve düşük ücretle çalışmak yerine, kişinin önceki işinde bir süre daha çalışması yani hemen emekli olmaması daha makul görünmektedir. Evde çalışma, esnek çalışma, esnek emeklilik gibi uygulamalar istihdamın sürdürülmesini sağlayabilir; erken emekliliğin kaldırılması ve zorunlu emeklilik koşullarının yeniden düzenlenmesi gerekebilir.

Hayat boyu öğrenme yaklaşımında vurgulanan yetişkin eğitimi, yaşlı eğitimi, sürekli eğitim ve meslek içi eğitim uygulamaları kişinin kendini geliştirmesini sağlayabilir ve yaşam kalitesini arttırabilir. Yaşlılara yönelik yeni sektörler ve meslek alanları ortaya çıkabilir, yaşlı tüketicilere yönelik ürünler ve güvenli alışveriş imkanı sağlanabilir (__, 2019: 232-241).

Toplumsal yaşlanma ekonomi sektörünün ilgisini çekmekte, yetişkin ve yaşlı tüketicilerin karar verme ve satın alma davranışı önemsenmektedir. Yaşlıların ürün satın almasında *sosyal, psikolojik, kültürel ve kişisel etkenler* belirleyicidir. Diğer taraftan günümüzde gençlik ve genç kalmak önemsenmekte, bu durum insanların tüketim alışkanlıklarını etkilemektedir. Yetişkin tüketiciler güvendikleri kişilerden ve markalardan alışveriş yapmayı tercih etmektedir (Örneğin ürünün kalitesi, işlevi, fiyatı, önemi, statü göstergesi; müşteri memnuniyeti, marka güveni, marka bağlılığı). Özellikle tüketici ilgisinin satın alma davranışını etkilediği ve tüketici beklentilerinin arttığı söylenebilir (Örneğin markanın sembolik değeri. Çift yıldız, 2010: 49-53, 64-65; Turan ve Çolakoğlu, 2009: 277-280, 292-293).

Makroekonomi ve kuşaklar arasındaki farklar açısından bakıldığında; gençlerin, yetişkinlerin, yaşlıların tüketim ihtiyaçlarının ve beklentilerinin birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Toplumumuzda yaşlılığın yapısal değişimi gerçekleşmekte ve yeni bir yaşlılık tipi ortaya çıkmaktadır; aktif, sağlıklı yaşlı, vb. Emeklilikte ise kişinin geliri azalmakta, uygun fiyatta kaliteli ürün tercih edilmektedir. Bu yaşlanan nüfusun sağlık, konut, ulaşım ve serbest zamanı değerlendirme gibi ihtiyaçlarının karşılanması için yeni fırsatlar ortaya çıkabilir (Örneğin kullanışlı, konforlu evler; sağlık hizmetleri ve ürünleri).

Kuşaklar arası ilişkiler açısından bakıldığında, yaşlılar alışverişi genelde kendileri yapmakta, bazen de çocuklarıyla alışveriş yapılmaktadır. Özellikle kullanışlı, güvenilir, markalı ve ucuz ürünler tercih edilmektedir. Tasarruf ve birikim yapma davranışının kişinin tüketim davranışını etkilediği ve sınırlandırdığı anlaşılmaktadır. Bu

durumda yaşlılarda geleneksel tüketim davranışının belirgin olduğu, günümüz tüketim kültürünün pek benimsenmediği söylenebilir (Koroğlu, 2014: 1021-1024, 1032).

Günümüzde tüketim toplumunda küresel rekabet anlayışı, insanları - ihtiyaçlarını aşan beklentilerini karşılamak için- sürekli tüketmeye yönlendirmektedir. Oysa bu durum her türlü kaynağın geri döndürülemez biçimde tüketilmesine yol açmaktadır. *Etik yaklaşımda* çevre konusunda bireysel ve toplumsal farkındalık oluşması; mevcut ekonomik, toplumsal, kültürel ve ekolojik sorunların çözümü için sürdürülebilirlik önemsenmektedir. *Sürdürülebilirlik* doğal çevreyi ve doğal kaynakları -gelecek kuşakların kullanma hakkını saklı tutarak- tüketme ilkesidir. Etik kaygı taşımayan kazanç anlayışı, insanları sürekli tüketmeye yöneltmektedir. Oysa hep daha çok müşteriye ulaşma çabası, hem insan yaşamının hem doğanın geleceğini tehdit etmekte; yeni üretim ve tüketim modellerini zorunlu kılmaktadır.

Tüketicinin *bireysel değerleri* ve karakteri satın alma davranışını etkilemektedir. *Üretken karakterin* çalışmaktan ve üretmekten hoşlandığı, insanları ve doğayı önemseydiği görülmektedir. *Üretici olmayan karakterler* ise bilinçsizce alışveriş yapmakta, maddi şeylere sahip olmayı ve biriktirmeyi önemsemekte; kendine, topluma ve doğaya yabancılaşmaktadır; *tüketici, alıcı, sömürücü ve istifçi karakterler*. Toplumsal karakter ise belli bir toplumda yaşayan bireylerin ortak karakter özelliğidir; *otoriter, geleneksel ve demokratik karakterler*. Toplumsal karakterin değişmesi yani örneğin tüketim toplumunda sürdürülebilirlik konusunda farkındalık ve çevre bilinci oluşturulması mümkündür (Altuntuğ, 2009: 2-11, 14-15).

Tüketim insan yaşamının vazgeçilmezi olsa da, ihtiyaçtan fazlasını bilinçsizce tüketmek doğal kaynakları hızla yok etmektedir. Oysa tüketici davranışı ve tüketim alışkanlıkları yeniden belirlenebilir, kaynaklar etkin kullanılabilir ve çevreye duyarlı tüketici davranışı geliştirilebilir (Örneğin sürdürülebilir tüketici davranışı, yerel ürün kullanma, geri dönüşüm sistemleri, sürdürülebilir pazarlama, çevreye zarar vermeme). Böylece ekonomik, toplumsal ve ekolojik sorunların çözümüne yardımcı olunabilir; bireysel ve toplumsal sorumluluk anlayışı geliştirilebilir (Özbakır ve Velioğlu, 2010: 72-78, 90, 94-95).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modern toplumda aile sistemi varlığını korumakta; kuşaklar arası ilişkiler, aile ilişkileri ve ailede yakın ilişkiler önemsenmektedir. Kuşaklar arası ilişkilerde çatışma, çelişki ve dayanışmanın bir arada bulunduğu görülmektedir. Günümüzde nüfus

yaşlanması, insanın ortalama yaşam beklentisinin artması ve çok kuşaklı ailelerin yaygınlaşmasıyla birlikte; kuşaklar arası iletişim ve etkileşimin de önemi artmaktadır. Aile yapısı ve kuşaklar arası anlaşma değişse de genç kuşak ile yetişkin ve yaşlı kuşak arasında destek ve dayanışma sürmektedir. Teknolojideki ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler kuşaklar arası ilişkileri ve iletişimi etkilemektedir. Genelde toplumda özelde ailede teknoloji ve internet bağımlılığına yönelik önlemler alınması gerekebilir, internetin bilinçli kullanımı sağlanabilir. Aile sorunları arasında iletişim sorunları ve ekonomik sorunlar öne çıkmaktadır. Tüketim alışkanlıkları gözden geçirilerek, bilinçli tüketim sağlanabilir. Kuşaklar arası ilişkilerdeki sorunlar toplumsal sorunların da artmasına neden olabilir. *Bütünsel ve çözüm odaklı yaklaşım* kuşaklar arası ilişkilerdeki sorunların çözümünü kolaylaştırabilir; aile bağlarının güçlendirilmesine, kuşaklar arası iletişim ve etkileşimin artmasına yönelik çalışmalar yapılabilir, sosyal hizmetlerin çalışmaları ve aile danışmanlığı desteklenebilir.

KAYNAKÇA

Abrams, D. & Swift, H. J. (2012). Experiences and expressions of ageism: Topline results for the UK from round 4 of the European social survey, 1-13 (*ESS Country Specific Topline Results-2*, Center for Comparative Social Surveys, London).

Açıkgöz, R. & Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye'de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2012, 1(1), 76-117.

Altuntuğ, N. (2009). Sürdürülebilir müşteri değerinin psikolojik ve sosyolojik boyutu: Bireysel ve toplumsal karakter. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2009, 10(2), 1-17.

Anıl, H. A. (2011). Kültürel değişme açısından kuşaklar arası çatışma: Aşkan ve Dumlupınar örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Sosyoloji ABD, 1-175, Isparta.

Arapgirlioğlu, K. (2012). Kent mekanlarının kullanımında katılımcı kamu politikaları: Gençler ve engelliler. 105-118 (12-13 Nisan 2012, *Sosyal Dönüşüm, Biyoetik ve Kamu Politikaları Konferansı*, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye MK), Ankara.

Başer, V. (2006). Ailenin korunması ve desteklenmesinde ve aile ile ilgili sosyal hizmetlerde uygulamalı sosyolojinin katkı ve işlevleri. 74-75 (Nisan 2006, *Sizsiz Olmaz Var Mısınız? Daha Hızlı Değişiyoruz; Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetlerin Konumu: Hedefleri ve Geleceği*, Sempozyum Sunum Kitabı, Sözel Bildiriler, Antalya, SHÇEK).

Bengtson, V. L. & Oyama, P. S. (2015). Kuşaklar arası dayanışma: Ekonomik ve toplumsal bağların güçlendirilmesi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, Ocak-Haziran 2015, 9(17), 577-594.

Bozkurt, V. (2019). *Küreselleşen dünyada toplumsal meseleler*. B.11-12. (E.T.13.03.2019). İstanbul Üniversitesi AUZEF.

Canatan, A. (2008). Toplumsal değerler ve yaşlılar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2008(1), 62-71.

Caroll, B. (2005). Conference conclusions and priorities for the future. 69-72 (Ed. McGivern, Y. 2005, *From Ageism to Age Equality: Addressing The Challenges*, Conference Proceedings, Report No.86, The Equality Authority, Health Service Executive, National Council on Ageing and Older People, Dublin).

Çalışır, G. & Kılıç, T. A. (2018). Yaşlıların gözünden kişiler arası iletişimin değişen yüzü. 850-867 (23-25 Kasım 2018, *Cemil Meriç 10. Uluslar Arası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi*, Tam Metin Kitabı, Hatay: Saybilder Yayıncılık).

Çift yıldız, S. S. (2010). Tüketici ilgisinin marka bağlılığı ve öncelleri arasındaki ilişkiye etkisi: İstanbul ili örneği. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2010, 2(2), 49-69.

Demir, R. & Doğru, M. S. (2018). Günümüz gençliğinin temel sorunları ve gençlere sunulan din hizmetlerine dair bir araştırma: Belen örneği. 144-152 (23-25 Kasım 2018, *Cemil Meriç 10. Uluslar Arası Sosyal Bilimler ve Spor Kongresi*, Tam Metin Kitabı, Hatay: Saybider Yayıncılık).

Dilmen, N. E. & Öğüt, S. (2010). Sosyalleşmenin yeni yüzü: Sosyal paylaşım ağları. 237-242 (*Marmara Üniversitesi Yeni Medya ve Etkileşim Konferansı Bildiri Kitapçığı*. İstanbul).

Donma, M. & Donma, O. (2006). Evlilik problemleri, sosyal ve fiziksel çevre ile çocuk sağlığı etkileşiminde sosyal hizmetlerin önemi. 67-73 (Nisan 2006, *Sizsiz Olmaz Var Mısınız? Daha Hızlı Değişiyoruz*, Sözel Bildiriler, Antalya, SHÇEK).

Ergil, D. (1984). Toplumsal örgütlenmenin yapısı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1984, 39(1), 15-31.

Erol, P. Ö. (2016). Türkiye’de yaşlanma sosyolojisi alanında yapılan çalışmalara dair kısa bir değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi Armağan Sayısı*, Yıl: 2016, ISSN: 1300-5642, 157-166.

Gillies, V. (2003). Family and intimate relationships: A review of the sociological research. 2-23 (June 2003, *Families & Social Capital ESRC Research Group*. Working Paper, No.2, London: South Bank University).

Göcen, G. (2013). İbn Haldun’un toplum ve insan yaklaşımının günümüze düşen izdüşümleri: Tüketim toplumu ve narsist insan. *Toplum Bilimleri Dergisi*, Temmuz-Aralık 2013, 7(14), 175-198.

Güllü, İ. (2010). Özürlü üniversite gençliğinin toplumsallaşma süreçleri üzerine bir araştırma: Erciyes üniversitesi örneği. *Toplum Bilimleri Dergisi*, Temmuz-Aralık 2010, 4(8), 193-213.

Güneş, S. (2006). Sosyal politikalarda temel çözüm ünitesi olarak aile. 268-277 (Nisan 2006, *Sizsiz Olmaz Var Mısınız? Daha Hızlı Değişiyoruz*, Poster Bildiriler, Antalya, SHÇEK).

Hammond, R. J. (2010). *Sociology of the family*. Smashwords Edition, Ch.3, 6, 11 (Hammond R. J. & Cheney, P., Eds. 2010, Creative Commons Licence of Attribution, Smashwords., freebooks.uvu.edu, Acc.25.08.2018).

Healy, K. (2007). Sociology. 90-122 (Goodin, R. E., Pettit, P. & Pogge, T. Eds. 2007, *A companion to contemporary political philosophy*. Second Edition, New York: Blackwell).

İçli, G. (1997). Aile araştırmalarında yöntem ve yaklaşım. *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1997(3), 59-67.

Jacobsen, V., Fursman, L., Bryant, J., Claridge, M. & Jensen, B. (2004). Sociology. 25-34 (Jacobsen, V., Ed., March 2004, *Theories of The Family and Policy*. New Zeland Treasury Working Paper 04/02, Ch.4, Wellington: New Zeland Treasury).

Karaca, M. (2006). Aileyi tehdit eden yeni bir tehlike: Sanal ilişkiler. 322-342 (Nisan 2006, *Sizsiz Olmaz Var Mısınız? Daha Hızlı Değişiyoruz*, Poster Bildiriler, Antalya, SHÇEK).

Kargı, E. & Akman, B. (2006). Üniversiteli gençlerin bakış açısıyla "Aile içi sorunlar". 140-145 (Nisan 2006, *Sizsiz Olmaz Var Mısınız? Daha Hızlı Değişiyoruz*, Sözel Bildiriler, Antalya, SHÇEK).

Kılıç, N. P. (2018). Kuşaklar arası iletişim: Üniversite öğrencilerinin yaşlılarla iletişim biçimleri. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Şubat 2018, 11(55), 849-860.

Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, 2(17), 231-256.

Korkmaz, A. (2013). Değerler sosyolojisi. *Toplum Bilimleri Dergisi*, Temmuz-Aralık 2013, 7(14), 51-78.

Koroğlu, M. A. (2014). Yaşlılık dönemi tüketim davranışı üzerine uygulamalı bir araştırma. *Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Winter 2014, 9(2), 1021-1033).

Levenson, R. (2005). Auditing age discrimination in health and social care. 47-54 (McGivern, Y., Ed., 2005, *From Ageism to Age Equality: Addressing The Challenges*, Conference Proceedings, Report No.86, National Council on Ageing and Older People, Dublin).

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü, çev.).2. Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mavi, Ö.; Çeri, A. & Çabuk, G. T. (2006). Aile mahkemelerinin işleyişinde uzmanların rolü. 247-254 (Nisan 2006, *Sizsiz Olmaz Var Mısınız? Daha Hızlı Değişiyoruz*, Poster Bildiriler, Antalya, SHÇEK).

Müftüler, H. G. (2012). *Amitai Etzioni sosyolojisi*. İstanbul: Scala Yayıncılık.

Müftüler, H. G. (2019). *Yaşlılık sosyolojisi kurumsal yaklaşım*. Ankara: Pegem Akademi.

Özbakır, M. & Velioğlu, M. N. (2010). Pazarlamaya sürdürülebilirlik çerçevesinden bakış ve bir örnek olay analizi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2010, 2(2), 71-101.

Özdoğan, F. (2006). Türkiye'de uygulanan anne baba eğitim programları. 29-35 (Nisan 2006, *Sizsiz Olmaz Var Mısınız? Daha Hızlı Değişiyoruz*, Sözel Bildiriler, Antalya, SHÇEK).

Öztop, H., Şener, A., Güven, S. & Doğan, N. (2009). Influences of intergenerational support on life satisfaction of the elderly: A Turkish sample. *Social Behaviour and Personality*, 2009, 37(7), 957-970.

Slattery, M. (2007). *Sosyolojide temel fikirler*. (Çev. Ü. Tatlıcan & G. Demiriz). Bursa: Sentez Yayıncılık.

Stevens, N. (2006). Ageism: You are never too old or too young. 1-3 (6th December 2006, *City Women's Network Panel*, Lehman Brothers, London).

Şentuna, B. (2019). *Boş zamanlar sosyolojisi*. B.6. (E.T.15.03.2019). İstanbul Üniversitesi AUZEF.

Tufan, İ. & Yazıcı, S. (2009). Yaşlılıkta kuşaklar arası ilişkiler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 47-52.

Turan, A. H. & Çolakoğlu, B. E. (2009). Yaşlı tüketicilerde algılanan marka değeri ve satın alma niyeti. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi*, 2009, 11(1), 277-296.

Yılmaz, Z. A. (2006). Aile içi iletişimde televizyonun rolü. 228-238 (Nisan 2006, *Sizsiz Olmaz Var Mısınız? Daha Hızlı Değişiyoruz*, Sözel Bildiriler, Antalya, SHÇEK).